

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gordana Ljubanić

Manifestacije neo-rasizma v Sloveniji na primeru »izbrisanih«

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gordana Ljubanić

Mentorica: doc. dr. Simona Zavratnik

Manifestacije neo-rasizma v Sloveniji na primeru »izbrisanih«

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Simoni Zavratnik za potrpežljivost, strokovno pomoč in vodila pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala družini, ki ste me vseskozi podpirali in mi z ljubeznijo nudili vse kar sem potrebovala.

Hvala tudi tebi Mija, za vso pomoč in motivacijo, ter za vsa lepo preživeta študijska leta.

Manifestacije neo-rasizma v Sloveniji na primeru »izbrisanih«

Diplomsko delo je sestavljeno iz dveh delov, teoretičnega in empiričnega. Najprej sem podala teoretske okvirje in na kratko opredelila pojme, ki so skozi diplomsko nalogo ključni. Sprva se osredotočim na dogodek izbrisa in kratko kronološko navedem ključne dogodke, ki so se zgodili in so vplivali na nadaljnje življenje izbrisanih posameznikov_c. Nekoliko podrobneje se osredotočim na temeljne človekove pravice, ki so bile izbrisanim posameznikom_cam kršene, in na tej podlagi problematiziram pravni in sociološki vidik izbrisa. V drugem, empiričnem delu sem podala rezultate lastne raziskave, ki sem jo opravljala s kvantitativno metodo raziskovanja. Izvedla sem spletno anketo, v kateri me je zanimalo poznavanje in odnos študentov_k do izbrane problematike izbrisa. Nato sledi opis uporabljene metodologije in prikaz pridobljenih podatkov. Na podlagi rezultatov in prej preučenih sekundarnih virov literature odgovorim na glavno raziskovalno vprašanje in potrdim, da so tako procesi ksenofobije kot neo-rasizma negativno vplivali na nadaljnje življenje izbrisanih posameznikov_c in njihovih bližnjih.

Ključne besede: izbrisani, neo-rasizem, ksenofobija, človekove pravice, odnos študentov_k.

Manifestation of neo-racism in Slovenia on the case of »the erased«

This thesis consists of two parts, a theoretical and an empirical. In the beginning, I constructed a theoretical frame and briefly defined the key concepts of the thesis. First, I have focused on the process of erasure and shortly and chronologically determined the key events, which have influenced the lives of individuals that were "erased". I focused more in-depth on fundamental basic human rights, which were violated in the process of "erasing". On this ground, I problematised legal and sociological aspects of the said process. In the second, empirical part I presented the results of our research, for which I used the qualitative method. We carried out an online survey in which we tested the knowledge and the standpoint of students towards the issue of "erasure". I followed up with the description of the used methodology and displayed the conducted results. Based on acquired data and previously researched secondary literary sources I answer the main question of my study and confirm that the ongoing processes of xenophobia and neo-racism have negatively influenced the lives of "erased" individuals and people close to them.

Key words: the erased, neo-racism, xenophobia, human rights, students' viewpoint.

Kazalo vsebine

1	Uvod	6
2	Teoretični uvod	8
2.1	Diskriminacija.....	8
2.2	Ksenofobija	9
2.3	Rasizem in neo-rasizem	9
3	Manifestacije neo-rasizma v Sloveniji na primeru »izbrisanih«	12
3.1	Problematika izbrisa	12
3.2	Človekove pravice	17
3.3	Izbrisani danes	22
4	KVANTITATIVNI EMPIRIČNI DEL	25
4.1	Opredelitev problema in cilji raziskave	25
4.2	Raziskovalna metodologija.....	25
4.3	Raziskovalni instrument in postopek zbiranja podatkov, vzorec	26
4.4	Postopek obdelave podatkov	27
4.5	Analiza raziskave	28
4.5.1	Sklop 1	28
4.5.2	Sklop 2	29
4.6	Povzetek in interpretacija rezultatov	33
5	Sklep	36
6	Literatura	38
	Priloga A: Anketni vprašalnik	42

1 Uvod

Diplomska naloga vsebuje dva dela, teoretičen del, ki temelji na analizi sekundarnih virov, in empiričen del, ki temelji na rezultatih lastne spletne ankete. Diplomsko nalogo vodi raziskovalno vprašanje »Kako sta neo-rasizem in ksenofobija vplivala na nadaljnje življenje izbrisanih?«, skozi ožja podvprašanja pa nas zanimajo še vidiki »Kako se je izbris zgodil?«, »Katere človekove pravice so bile kršene izbrisanim?«, »Na kakšen način je proces rasizma vplival na izbrisane?«, »Kakšen »status imajo izbrisani danes?«, »V kolikšni meri so državljani Republike Slovenije (študentje) seznanjeni z izbrisom?« in »Kakšen je odnos slovenskih študentov do izbrisanih?«.

V prvem delu najprej opredelim in definiram posamezne pojme, ki so uporabljeni skozi diplomsko nalogo, to so diskriminacija, ksenofobija, rasizem in neo-rasizem. Nadaljujem s poglavjem o problematiki izbrisa. Za boljše razumevanje definiram pojem državljanstva, ki je bil eden od ključnih dejavnikov, ki so vplivali na dogodek izbrisa. Opredelim tako republiško državljanstvo kot tudi federativno, ki sta veljali v bivši Socialistični Federativni Republiki Jugoslaviji (v bodoče SFRJ). Pojasnim, kako se je dogodek izbrisa zgodil in katera dva dejavnika oziroma nova zakona sta najbolj vplivala na to. Nadaljujem s primerjavo izbrisa s holokavstom. Na tej točki je bilo nujno omeniti, da kljub temu, da imata dogodka podobne lastnosti v sistemu delovanja, pravni strukturi ter razlogih oziroma vzrokih, ki so sploh omogočili te dogodke, po povzročni grozoti nista primerljiva. V tem delu omenim tudi vpliv politike na vzpostavljanje mnenj in odnosa večinskega dela populacije o izbrisanih. Nadalje opredelim človekove pravice in obširneje opišem, kako so bile določene temeljne človekove pravice kršene izbrisanim posameznikom_cam. S pomočjo odgovorov intervjuvancev_nk, ki so navedeni v uporabljenih virih literature, to bolje ponazorim in prikažem na primerih. Ugotovim, da so vse te kršitve vplivale na izbrisane posameznike_ce tako na družbeni kakor na osebni ravni. Teoretični del diplome zaključim s prikazom življenja izbrisanih posameznikov_c danes. Analiza sekundarnih virov pokaže, da se z izbrano tematiko ukvarja ustaljen krog raziskovalcev.

Drugi del diplomskega dela je kvantitativen empirični del. Začnem ga z opredelitvijo problema in navedbo ciljev. Navedem raziskovalno vprašanje in raziskovalna podvprašanja. Za metodologijo svojega raziskovanja izberem spletno anketo. To je najhitrejši način zbiranja podatkov, ki poleg tega, da se pri anketiranju specifičnega vzorca študentov_k lahko poslužujem tako odprtih, zaprtih in kompleksnih vprašanj, nudi možnost pridobiti odgovore na družbeno občutljiva vprašanja, na katera morebiti anketiranci_ke ne bi odgovarjali, če bi način

zbiranja podatkov bil drugačen. Opredelim to vrsto metodologije in nadaljujem z navedbo raziskovalnega instrumenta ter opišem, na kakšen način so se zbirali podatki. Vzorec ponazorim na podlagi odgovorov anketirancev_k na prva štiri socialnodemografska vprašanja. Podrobneje želim s spletno anketo ugotoviti, koliko študentje_ke poznajo izbrano problematiko in kakšen je njihov odnos do nje. Posledično analizo zbranih podatkov začnem tako, da vprašanja in odgovore razdelim v dva sklopa. To naredim na podlagi dveh podvprašanj, in sicer »V kolikšni meri so državljani Republike Slovenije (študentje) seznanjeni z izbrisom?« in »Kakšen je odnos slovenskih študentov do izbranih?«. Naredim analizo odgovorov na vprašanja, v nadaljevanju skušam s pomočjo dobljenih odgovorov iz spletne ankete in na podlagi analize sekundarnih virov iz teoretičnega dela odgovoriti na raziskovalna vprašanja.

2 Teoretični uvod

2.1 Diskriminacija

Diskriminacijo lahko definiramo kot slabše ali manj ugodno obravnavanje določene osebe na podlagi njenih osebnih okoliščin, to je na podlagi rase, barve kože, spola, spolne usmerjenosti, jezika, vere, zdravstvenega stanja, invalidnosti, izobrazbe, gmotnega stanja, družbenega položaja in drugih osebnih okoliščin. Diskriminirani posamezniki_{ce} niso isto enakopravno priznani ter ne uživajo in uresničujejo istih pravic tako na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in drugih področjih družbenega življenja. Diskriminacijo poznamo v vseh družbah, v katerih le ta omejuje svobodo ljudi. Diskriminacija prizadene tako diskriminirane, pravtako tudi širšo družbo. (Kogovšek in Petković 2007, 9)

Če želimo pojem diskriminacije še bolje definirati, moramo izpostaviti, da je ključna značilnost vsakršne opredelitve diskriminacije ta, da se ob definiranju pojma osredotoči na vedenje posameznikov_c. Diskriminacija se razlikuje od predsodkov oz. odnosov, stereotipov oz. prepričanj in rasizma kot ideologije. Omenjeno je lahko povezano tudi s prikrajšanostjo določene marginalne skupine posameznikov_c. Diskriminacijo motivirajo, če se lahko tako izrazimo, predsodki, stereotipi ali rasizem, vendar njena definicija ne domneva nobenega edinstvenega razloga. (Pager in Shepherd 2008, 182)

Slovenija ima obsežno zakonodajo, ki naj bi preprečevala kršenje temeljnih človekovih pravic in diskriminacije, a se na praktičnem področju ta ne upošteva, tako s strani države kot v nekaterih primerih s strani podjetij in zasebnikov. Posamezniki_{ce}, ki kršijo zakone, povezane z diskriminacijo, v večini primerov ostanejo nekažnovani predvsem zaradi tega, ker jih žrtve zaradi svojega nepriviligiranega statusa niti ne prijavijo. Tako lahko rečemo, da so institucije z obstoječimi metodami reševanja in spopadanja z izbrano problematiko povsem neučinkovite in se zaradi nezaupanja, ki ga do njih čutijo oškodovanci, predstavljene kot učinkovite le v teoriji. Stanje, v katerem se Slovenija nahaja, je zaradi tega povsem legitimirano. Večina strategij, ki jih imamo v Sloveniji, se ukvarja z reševanjem že obstoječih stanj in posledic, ki so rezultat preteklih diskriminacij. Slabše je urejena strategija preprečevanja diskriminacij, predvsem na praktičnem področju. Številne žrtve diskriminacij, prav tako tudi kršitelji in ponekod tudi organi, ki so pristojni za ukrepanje v določenih primerih dovolj kakovostno ne razumejo obstoječe zakonodaje, saj je ta v določenih točkah zapisana zelo nejasno in dvoumno. Posamezne institucije premalo pozornosti posvetijo tudi osveščanju in obveščanju populacije o določenih, za njih pomembnih, točkah zakonodaje. (Ramšak in drugi 2014, 7)

2.2 Ksenofobija

Ksenofobija, poenostavljeno rečeno, je strah oz. sovraštvo do tujcev in tujega, nedomačega. Je globoko utelešena v diskriminatornih odnosih in vedenju ter pogosto doživi vrhunec v nasilju, vseh vrstah zlorab in oblikah in prikazih sovraštva. Študije (Harris v Kosama in Solomon 2013), ki so se ukvarjale s pojavom ksenofobije, so tej vrsti sovraštva pripisale številne vzroke: strah pred izgubo socialnega statusa in strah pred izgubo identitete; grožnja, namišljena ali resnična, da bi tuji državljani_ke doživeli_e gospodarski uspeh (da bi tujci domačinom prevzeli službe), način pomiritve nacionalnega jaza in njegovih meja v času nacionalne krize; občutek superiornosti in slabe medkulturne informacije. (Mogekwu v Kosama in Solomon 2013)

Ksenofobi najverjetneje nimajo ustreznih informacij o ljudeh, ki jih sovražijo. Ker ne vedo, kako ravnati s temi ljudmi, jih vidijo kot grožnjo. Ksenofobija v osnovi izhaja iz občutka, da nedržavljeni predstavljajo neko grožnjo identiteti posameznikov_c ali njihovim pravicam. Omenjeni proces je tesno povezan s konceptom nacionalizma. Slednjega lahko definiramo kot občutek pripadnosti v vsakem posamezniku_ci, v političnem narodu in kot bistveno sestavino v posameznikovem_činem občutku identitete. V tem primeru lahko pojem državljanstva privede do ksenofobije, ko postane očitno, da vlada ne zagotavlja varstva posameznikovih_činih pravic. To pride še bolj do izraza v primeru revščine in brezposelnosti. (Kosama in Solomon 2013, 5–6)

Ksenofobija je psihološki pojem, ki ga avtorji različno definirajo. Nanaša se na to, da je posameznik_ca bolj dovzeten_na za strah, morebiti tudi prezir do drugih oseb ali skupin, ki jih posameznik označi za tuje, neznane. V nekaterih primerih ima ta strah pri posameznikih_cah racionalno osnovo, v nekaterih primerih je ta iracionalen, kajti posamezniki_ce so lahko tudi zmotno in neutemeljeno prepričani_e, da jih neka oseba na kakršenkoli način ovira ali morebiti ogroža. Pomembno je, da kadar določeno osebo označimo kot ksenofobno, omenimo tudi racionalnost tega stanja ter se vprašamo o osnovnih izvorih zakaj ima neka oseba ksenofobna nagnjenja. Pojem ksenofobija ima torej prav zaradi tega razloga omejeno analitično vrednost in je posledično redkeje uporabljen v sodobnih razpravah o rasnih in etničnih odnosih. (Petković 2001, 201)

2.3 Rasizem in neo-rasizem

Rasizem lahko opredelimo kot vsako politiko, prepričanje, odnos, dejanje ali ne ukrepanje, ki nekako postavi posameznike_ce ali skupino v podrejen položaj v družbi na podlagi njihove rase. Obstaja veliko različnih definicij, ki so se skozi čas spreminjale in dopolnjevale.

Institucionalizirani rasizem obravnava rasizem kot neko ideologijo, ki je prepletena znotraj kulturne ideologije te družbe. Vsak kulturni član družbe naj bi posedoval več vidikov ideologije rase. Nekateri posamezniki_ce so v medsebojnih interakcijah zavestno rasistični, drugi pa to lahko počno povsem neočitno in nezavedno. Institucionalizirani rasizem obravnava rasizem kot strukturiranje družbe v korist rasne skupine z večjo družbeno močjo. Institucionalizirani procesi imajo več generacijskih učinkov, saj so se nekateri prenesli iz preteklosti vse do danes. (Wolf in Le Guin 2010, 2)

Ljudje pogosto opredeljujemo rasizem tudi kot posameznikovo_čino prepričanje, da je ena rasa boljša od druge, ali kot očitno sovraštvo do drugega na podlagi rasnih in kulturnih razlik. Mnogi sodobni analitiki so mnenja, da so najbolj poglobljene in razširjene oblike rasizma institucionalne in ne medosebne. Torej se pojem institucionalizirani rasizem včasih uporablja bolj za opisovanje ekstremne politike, ki je namerno rasistična, kot je npr. Gestapo v nacistični Nemčiji in politika Južne Afrike med leti apartheida. Kljub temu lahko tudi druge oblike diskriminacije, ki so sistemske in pogosto skrite ali tudi nenamerne, opredelimo kot institucionalizirani rasizem, tako kot tudi vse uveljavljene zakone, običaje in prakse, ki sistematično odražajo in povzročajo rasne neenakosti. (Williams 2004, 52)

Vprašanje o obstoju oz. o meri neo-rasizma se razlikuje med državami in tudi med avtorji, ki se ukvarjajo z omenjenim transnacionalnim fenomenom. Na eni strani lahko govorimo o novem zgodovinskem porastu rasističnih gibanj in politik, ki bi jih lahko razložili s krizo konjunktura ali drugimi vzroki. Če pojem pogledamo v svojem socialnem pomenu, je to, kar vidimo, le novi rasizem, ki ga ni mogoče postaviti v okvirje starejših modelov in definicij pojma rasizem. Mogoče je to tudi taktična prilagoditev družbe na dano situacijo. (Balibar in Wallerstein 2011, 17)

Hipoteza o neorasizmu je bila oblikovana na podlagi notranjih kritik teorij in diskurzov, ki se zavzemajo za legitimne politike izključevanja. Malo je bilo storjenega na področju iskanja povezave med novostjo doktrin in političnimi situacijami ter posledično družbenimi transformacijami, ki so jim podale namen. Avtor Balibar zagovarja dejstvo, da je teoretična razsežnost rasizma tako danes kot v preteklosti zgodovinsko bistvena. Vendar pravi, da razsežnost ni niti avtonomna niti primarna. Rasizem, kot resničen celosten družbeni pojav, se vpisuje v prakse. Sem lahko prištevamo razne oblike nasilja, prezir, nestrpnost, poniževanje, izkoriščanje in še bi lahko naštevali. Tudi segregacija je del pojma rasizem, v okviru katere moramo omeniti potrebo po čiščenju socialnega telesa, ohranjanje »naše« in »tuje« identitete v morebitnih oblikah mešanja, križanja ali invazije. Vse omenjeno je artikulirano okrog pojma

drugačnosti. Lahko govorimo o nacionalnosti, rasi, verskih praksah, državljanstvu in še in še. (Balibar in Wallerstein 2011, 17–18)

V današnjem svetu skušajo politične elite doseči, da se mnogokatero morebitno rasistično dejanje ne jemlje kot rasistično, temveč nekatera svoja dejanja utemeljujejo in zagovarjajo s pojmom patriotizma in predvsem z ljubeznijo do domovine. Omemba in lastnosti rasizma se želijo prekriti, vendar avtorica Pajnik poudari, da je le ta še vedno zelo prisoten in živ v sodobni družbi. Rasizem se konstruira okrog ideje, da posamezniki_ce pripadajo določeni »zamišljeni skupnosti« (Anderson v Pajnik 2015), katere lastnosti so, da so se posamezniki_ce morebiti rodili_e v isti državi, da imajo iste kulturne, seksualne idr. norme. Posamezniki_ce, ki so izven te skupnosti, pa opredelimo kot druge, tujce. Na takšen način jih tudi legitimno umestimo v svet in skozi pojem »drugo« interpretiramo dano situacijo. To je problematično, saj taka vrsta umeščanja ne daje vsem posameznikom_cam enakih možnosti. Posameznike_ce v družbi ločimo po hierarhiji moči, kjer določene posameznike_ce postavimo v podrejen položaj. Prav to, neenako razmerje moči, je ključno za razumevanje rasizma, kajti prav zaradi tega lahko antipatija, in posamezna negativna ksenofobična občutja in predsodki, lahko privedejo do širjenja rasizma. (Pajnik 2015, 7–10)

3 Manifestacije neo-rasizma v Sloveniji na primeru »izbrisanih«

3.1 Problematika izbrisa

Uvodoma na kratko razpravljam o pojmu državljanstva, saj je ta pomemben pri sledeči razlagi problematike »izbrisa«. Državljanstvo lahko nekaterim predstavlja politični ideal. Biti državljan pomeni biti član politične skupnosti, torej nacionalne države. Sem prištevamo tudi številne pravne pravice. V hierarhiji pravic, povezanih z nacionalnim državljanstvom, je v sam vrh navadno uvrščena pravica do udeležbe pri upravljanju (pravica do glasovanja in pravica do upravljanja funkcije). Bistvo državljanstva je v veliki meri funkcija modernih ureditev, ki stojijo na temeljih pojmov ljudske suverenosti in enakosti državljanov. Druge politične pravice (svoboda govora, združevanja itd.) so lahko ali pa sploh niso odvisne od državljanskega statusa. Slednje variira tudi med različnimi državami oz. državnimi skupnostmi (npr. Evropska Unija). K statusu državljana spadajo tudi določene odgovornosti. Sem lahko prištevamo dolžnost sodelovanja na volitvah ali pa služenje kot član porote. A državljanstvo je več kot pravna oznaka. Prav tako je tudi kulturni ideal. Zanj je ključen moralni pomen, ki ga zajemajo normativna načela, vrednote in pričakovanja, ki izhajajo iz družbenega, zgodovinskega in kulturnega konteksta časa. (T.H.R.; Gerhard 2008)

Slovenija je ob osamosvojitvi sprejela kar nekaj zakonov. Za problematiko izbrisa sta ključna dva. Prvi zakon, ki je za izbrisane pomemben in je vplival na njihovo situacijo, je Zakon o državljanstvu Republike Slovenije. V 40. členu tega zakona so navedeni pogoji za pridobitev slovenskega državljanstva osebam, ki so imele republiško državljanstvo drugih republik bivše SFRJ. (Dedić in drugi 2003, 42)

Posamezniku_ci je bilo republiško državljanstvo v bivši SFRJ ob rojstvu dodeljeno na osnovi republiškega državljanstva staršev in ne na osnovi rojstnega kraja oziroma države, v kateri so se rodili. (Ministrstvo za notranje zadeve 2010, 7)

Po razpadu SFRJ so se vse novonastale suverene države soočile z uvajanjem novih lastnih režimov pojma državljanstva, saj pretekli sočasni republiško in federativno nista bila več mogoča. Vse države so se s tem soočile po svoje in si niso bile v vseh točkah uvajanja državljanstva enake, nekatere niti ne podobne. Politične prakse nekaterih držav niso upoštevale niti mednarodnih in evropskih pravnih načel. V devetdesetih je v času dezintegracije prostora bivše SFRJ in tranzicije v novo nastale suverene države prihajalo do problema državljanstev. Države so se soočile s tem tako, da je bilo potrebno na novo definirati nekatere obveznosti in privilegije državljanstva. Torej bilo je potrebno definirati, kateri posamezniki_ce ohranijo

pravice do bivanja, socialno pomoč, lastniške pravice, volilne pravice ipd. Države so morale definirati in določiti status tudi osebam, ki so že predhodno na tem območju imele status nacionalnih manjšin, soočile so se z veliko razpravami o pogojih za dvojno državljanstvo, prišlo je tudi do mnogih kršitev na področju temeljnih človekovih pravic v povezavi s pridobivanjem novih državljanstev. (Shaw in Štikš 2012, 436)

Državljeni preostalih republik z jugoslovanskim državljanstvom so imeli v Sloveniji pred osamosvojitvijo enake pravice kot posamezniki_ce s slovenskim republiškim državljanstvom. Pomembno je bilo zgolj, da imajo na območju Slovenije prijavljeno stalno prebivališče. Z razpadom SFRJ so posamezniki_ce z republiškim državljanstvom Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Makedonije ali ZR Jugoslavije in s predhodnim stalnim prebivališčem v Sloveniji tako imeli enake pravice za pridobitev državljanstva v novonastali RS kakor tisti s slovenskim republiškim državljanstvom. Rok za oddajo vloge za pridobitev državljanstva je trajal pol leta in sicer do 26.12.1991. Osebe, ki te vloge niso oddale in so imele prejšnje republiško državljanstvo, ki ni bilo slovensko, so bile dva meseca po tem roku označene kot tujci. Prav tako so bile kot tujci označene posamezne osebe, ki jim je bila vloga za pridobitev državljanstva RS zavrnjena. (Dedić in drugi 2003, 42–43) To je za te posameznike_ce pomenilo, da bi uradno morali zapustiti Slovenijo in bi morali pričeti z bivanjem izven njenega ozemlja. (Ramšak in drugi 2014, 15)

Vloga za pridobitev slovenskega državljanstva je bila odobrena 171.000 posameznikom_cam, ki so imeli_e neslovensko republiško državljanstvo, 2400 jih je bilo zavrnjenih. Ti posamezniki_ce so pridobili_e enak status kot dejanski tujci, ki so v Slovenijo vstopali prvič (Jalušič 2009, 107; Dedić in drugi 2003, 43)

Drugi zakon, ki je bil pomemben za problematiko izbrisa, je Zakon o tujcih. Potrebno je dodati, da so osebe, ki so na območju Slovenije pred razpadom SFRJ imele dovoljenje za stalno prebivanje, a niso imele republiškega državljanstva nobene od držav bivše SFRJ, svoj status stalnega prebivališča obdržale in ga avtomatično ohranile tudi po osamosvojitvi. (Dedić in drugi 2003, 42–43)

Status tujca, ki so ga nenadno pridobili_e posamezniki_ce po 26.2.1992, je za te posameznike_ce sporen, saj o tem niso bili_e obveščeni_e oziroma se mnogi med njimi niso zavedali realnih posledic, ki jih bo to za njih prineslo. Izbrisani posamezniki_ce niso bili deležni nobenih ustreznih pojasnil in napotkov, kako naj stanje, v katerem so se nevede znašli_e, uredijo. Izbrisanim posameznikom_cam so upravni organi odvzemali in uničevali osebne

dokumente, kar je posledično privedlo do tega, da so nekateri ostali brez vseh dokumentov, s katerimi bi se lahko identificirali, kot so osebna izkaznica, potni list in voziško dovoljenje. Vse to je privedlo do tega, da so se njihova delovna razmerja zaključila, niso imeli več možnosti, da bi uveljavljali socialne pravice, izgubili so tudi pravice, povezane z imetjem in najemom nepremičnin in so bili kar naenkrat soočeni s stanovanjskimi problemi, vse več so imeli tudi težav s policijo. (Bratož in drugi 2004, 8)

Primer tega, s kakšni problemi so se soočale izbrisane osebe, ker so izgubile pravico do socialne varnosti ter jim je bila kršena pravica do osnovne oskrbe, h kateri prištevamo tudi pravico do stanovanja, lahko prikažem s primerom odgovora intervjuvane osebe v študiji avtoric Zorn in Lipovec Čebren:

Stanovanje. Kako lepo je imeti dom! Vendar mene ni, jaz ne živim tu. Vsaj uradno ne. Čeprav vsak dan pomivam, likam, kuham in perem, mene ni tu. Po štirih letih, odkar tu živimo, me ni. Mojega imena ni v zapisu članov gospodinjstva. Tako imamo stanovanje za tri osebe, namesto za štiri. No, vsaj to imamo. Kakšna sreča! Partner in otroka imajo slovensko državljanstvo, jaz imam hrvaško od leta 1998. Vse papirje glede stanovanja urejam jaz, pa me ni. (Lipovec Čebren in Zorn 2011, 44–45)

Slovenija je bila ob nastajanju nove države postavljena pred vprašanje, kdo so njeni državljani. Kar se tiče politične enakopravnosti prebivalcev je bil proces odcepitve od SFRJ zelo dvoumen. Nekateri legitimni postopki so privedli do dejstva, da so posamezniki_c kljub uradnim pravnim postopkom ostali brez svojih socialnih, ekonomskih, političnih in tudi temeljnih človekovih pravic. Na to dejanje danes gledamo kot na »izbris«, ki se je zgodil leta 1992 in pri katerem je bilo tisoče posameznikov_c odstranjenih iz Registra stalnih prebivalcev Republike Slovenije (v prihodnje RSPRS). Priseljenci iz drugih republik nekdanje Jugoslavije so bili v Sloveniji dobrodošli v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ker so mnogi med njimi tukaj poiskali službe ter so nekako tudi pripomogli k razvoju slovenske industrije. Pozneje so ob nastanku nove države z novim neoliberalnim kontekstom postali žrtve rasističnega diskurza in izključevalnih praks. Kljub vladni zlorabi upravnih ukrepov in posledično zlorabi posameznikov_c, katerih edini »prekršek« je bil ta, da leta 1991 niso postali slovenski državljani, je Slovenija kljub temu nenehno predstavljena in pohvaljena kot edina zgodba o uspehu na ozemlju nekdanje SFRJ. (Zorn in drugi 2008, 8)

Izbrisani so postali izključeni iz družbe, dehumanizirani ter brez vseh pravic. Državljanstvo novonastale RS je slonelo in se je okarakteriziralo skozi proces množičnega izključevanja.

Osamosvojitev je torej dokaz, da nekdo dobi priložnost, da se identificira kot domoljub in teži k soustvarjanju in doseganju nekakšnih nacionalnih ciljev ni dovolj, da bi za to bili tudi zagovorniki nacionalnih idej. Po nastanku nove države so se mnogi arhaično samoidentificirali in izključevali druge, namesto da bi stremeli k večanju solidarnosti v družbi. (Kurnik 2007, 124; Luthar in drugi 2011, 14)

Avtorica Zorn Jelka, ki se ukvarja s problematiko izbrisa, se v svojih delih večkrat naslanja na avtorja Zygmunda Baumana, ki je preučeval zgodovino holokavsta. Avtorica poudari, da izbrisa in holokavsta zaradi intenzivnosti, brutalnosti in razširjenosti dogodka ni moč primerjati, saj izbris še zdaleč ni bil tako grozljiv in uničujoč. Dogodka sta si primerljiva zaradi logike delovanja, pravne strukture in vprašanja, kako je bilo to mogoče. Bauman na primeru holokavsta preučuje, kako je mogoče, da posameznik_{ce} izgubi moralne zadržke do izvajanja nasilja. Pravi, da mora biti nasilje avtorizirano, naloge in dela morajo postati rutina, žrtve nasilja morajo postati dehumanizirane. Če njegovo razlago prenesemo na izbris, lahko vidimo, da je lahko prišlo do kršenja temeljnih človekovih pravic zato, ker je to prišlo iz enega od glavnih organov oblasti, in sicer Ministrstva za notranje zadeve. Zaposleni uradniki so se morali držati zakona o tujcih, preostalo njihovo delo in naloge so potekale po rutini. Žrtve izbrisa iz RSP so bile ločene od ostale populacije in s tem, ko so bili obravnavani s strani referentov za tujce, tudi dehumanizirani. Birokratski postopki so privedli do tega, da se posameznikov_c ob urejanju dokumentacije ni obravnavalo kot na ljudi, temveč kot predmete. Uslužbenci so ob opravljanju svojih birokratskih postopkov imeli poniževalen odnos do izbrisanih posameznikov_c in niso imeli posluha za osebne stiske, v katerih so se znašli (ne toliko po svoji krivdi), saj na dejanje izbrisani niso imeli vpliva. (Dedić in drugi 2003, 101–102)

Eno od ključnih in pomembnih let za reševanje problematike izbrisanih je leto 2003 in obdobje, ki sledi. Takrat se je v javnosti znova razgrela javna diskusija o problematiki izbrisa in tako v družbenem kakor v političnem prostoru se je temu vprašanju namenjalo veliko pozornosti. Volitve v državni zbor in skoraj sočasen referendum o izbrisanih sta privedla do razkritja nekaterih delno prikritih lastnosti naše družbe. (Leskovšek 2005, 7)

Zakonodajni referendum iz leta 2004 o tehničnem zakonu o izbrisanih ni s pravnega vidika imel nobene moči in tudi ni pustil večjih posledic, a je bil eden izmed povodov, da so se sprožili sovražni, diskriminirajoči govori, ki so bili usmerjeni proti manjšinski populaciji posameznikov_c RS. (Leskovšek 2005, 16)

Politiki so v svojem predvolilnem boju za pridobivanje volilnih glasov večkrat izkoristili tematiko izbrisanih in s pretiravanjem in izmišljevanjem o prevelikih vsotah odškodnin, ki naj bi jih oškodovani izbrisani prebivalci RS morali prejeti. Zgolj še dodatno so oškodovali in želeli podkrepiti negativno percepcijo javnosti o izbrisanih. Politiki so s pomočjo objav medijev izbrisane prebivalce_ke nagovarjali in označevali kakor vojne zločince v jugoslovanski armadi in jih tudi opisovali kot pripadnike drugačne veroizpovedi, kakor je v Sloveniji večinska. (Leskovšek 2005, 8)

Politiki so v svojih javnih govorih ali zasedanjih izbrisane posameznike_ce označevali kot izmečke ali kot posameznike_ce, ki so bili na delu v eni izmed drugih držav nekdanje SFRJ in se vračajo domov. Trdili so, da so v tujini izvajali etnično čiščenje. (Trplan in drugi 2004, 58–59)

3.2 Človekove pravice

Človekove pravice imajo eno od temeljnih vlog v razmerju posameznika_ce in demokratične skupnosti, kajti s človekovimi pravicami dobi posameznik_ca nekakšen institucionalizirano ugodnost v družbi. V kolikšni meri so določene človekove pravice upoštevane v družbi, kaže na avtonomijo posameznikov_c v družbi, prav tako na nivo demokracije političnega sistema. (Ersson in Lanne v Zver in Jug 1992) Poznamo več vrst opredelitev in definicij človekovih pravic. Prva tipologija se nanaša na razdelitev razmerje posameznika_ce do države, in sicer poznamo pozitivne in negativne človekove pravice. Negativne človekove pravice so pravice v katerih posameznik_ca od države ne pričakuje, da bo le ta zanj_o naredila kaj pozitivnega, posameznik_ca želi zgolj, da državne oblasti ne posegajo v sfero posameznika, to se nanaša na to, da državne oblasti posameznika_co ne zaprejo, zaslšujejo, mučijo ipd.. (Jambrek v Zver in Jug 1992) Pozitivne človekove pravice so pravice, ki jih posameznik_ca pričakuje od države, da jih bo omogočala in zagotavljala. Posameznik pričakuje, da ga bo država varovala na področju sociale, kulture in gospodarstva. V konceptualizaciji negativnih in pozitivnih pravic se ob omembi negativnih nekako izpostavlja svoboda posameznika, ob omembi pozitivnih pravic pa ideja enakosti posameznikov_c v družbi. Druga tipologija človekovih pravic se nanaša na funkcijo pravic. Poznamo politične, civilne, ekonomske, socialne in kulturne človekove pravice. (Martenson v Zver in Jug 1992) Slovenski državljani so bili prvič soočeni in zaščiteni s pravicami varstva individualnih pravic in svoboščin že leta 1921 s takratno vidovdansko ustavo, po nekaterih spremembah in dopolnitvah ustave pa danes na tem prostoru upoštevamo ustavo, ki je leta 1991 upoštevanje temeljnih človekovih pravic postavila na najvišje mesto. (Zver in Jug 1992, 694–702)

Pojem človekovih pravic obravnava oz. bolje priznava, da ima vsak posameznik_ca pravico do uživanja svojih človekovih pravic, brez razlikovanja, barve kože, spolne usmerjenosti, jezika, vere, politične usmerjenosti itd. Človekove pravice zakonsko zagotavlja zakon o človekovih pravicah, zaščita posameznikov_c in skupin pred dejanji, ki posegajo v temeljne svoboščine in človekovo dostojanstvo. Vendar pa zakon ne določa človekovih pravic. Človekove pravice nam pripadajo, če lahko tako rečemo, ker smo ljudje. Pogodbe in drugi viri prava na splošno služijo za uradno zaščito pravic posameznikov_c in skupin pred ravnanjem ali opustitvijo dejanj vladnih institucij, ki posegajo v uživanje njihovih človekovih pravic. Na tej točki lahko naštejemo tudi nekaj značilnosti pojma človekovih pravic za nadaljnje boljše razumevanje. Omenjene pravice se zavzemajo za dostojanstvo in tudi vrednost vsake posamezne osebe. Lahko govorimo tudi o univerzalnosti človekovih pravic. To bi pomenilo, da so te pravice

mišljene za vse posameznike_ce brez diskriminacije. Človekovih pravic ne moremo strogo deliti kot pojma, vendar pa lahko rečemo, da so med seboj tesno povezane in medsebojno odvisne. Povedati moramo tudi, da je nezadostno spoštovati le nekatere človekove pravice, saj so vse enako pomembne. Nepravilnost oz. kršenje ene od človekovih pravic posledično pripelje do tega, da ne spoštujemo drugih človekovih pravic. Zato je zaželeno, da vse človekove pravice obravnavamo z enako pomembnostjo, tudi za spoštovanje dostojanstva in vrednosti vsake posamezne osebe. (Robinson 2010, 2–4)

V Sloveniji je stanje pravne ureditve zagotavljanja človekovih pravic na dokaj visokem nivoju, četudi v hierarhiji družbenih vrednot niso visoko uvrščene. (Kogovšek v Kogovšek in drugi 2010) Človekove pravice so največkrat kršene najbolj ranljivim skupinam, ki so bolj izpostavljene tem kršitvam, kljub temu je v družbi velikokrat pozornost usmerjena k temu, da naj bi jih imele prav te določene skupine več, četudi podatki kažejo, da nimajo niti tistih pravic, ki so na voljo na splošno v Sloveniji. Zgodbe izbrisanih in njihove analize (Kogovšek v Kogovšek in drugi 2010) kažejo, da je tako izbris kot njegove posledice potrebno jemati kot kršenje človekovih pravic, saj je Slovenija podpisnica mnogih konvencij, ki se navezujejo na mednarodno pravo človekovih pravic in bi se morala teh držati. Podrobnejše analize so pokazale, da v tako velikem obsegu v zgodovini samostojne Slovenije do kršenja človekovih pravic še ni prišlo in da lahko izbris označimo kot največjo množično kršitev človekovih pravic pri nas do sedaj. Izbris je posegel tako v prvo generacijo človekovih pravic, kamor po naravi spadajo državljanske in politične pravice, kakor tudi v drugo generacijo človekovih pravic, kamor uvrščamo ekonomske, socialne in kulturne pravice. (Kogovšek in drugi 2010, 83–84)

Izbrisani posamezniki_ce so bili oškodovani na dva načina. Sprva so jim bile kršene pravice s tem, da jim je bil odvzet pravni status, kar je omogočilo, da so jim kasneje lahko bile temeljne človekove pravice kršene na dnevni ravni. Nekateri posamezniki_ce slovenske državne oblasti so se v času pred dogodkom izbrisa zavedali, da bo to dejanje izbrisanim posameznikom_cam otežilo ali onemogočilo uveljavljanje in uživanje določenih temeljnih človekovih pravic. Takratni pristojni organi so uporabili domnevno zakonite postopke za doseg svojih ciljev in nekako zavestno povzročili, da je bilo oškodovanim osebam onemogočeno legalno bivanje v RS, niso pa tudi imeli dovoljenja za vstop. (Kogovšek in drugi 2010, 136)

Trditev, da so se nekateri politiki že predhodno zavedali morebitnih posledic, ki jih lahko prinese izbris, dokazuje tudi podatek, da je takratna poslanka Liberalne demokracije Slovenije Metka Mencin opozarjala na to in priporočila ter tudi spisala dodatek k zakonu o tujcih. V njem je zapisano, da se kljub nevloženi prošnji za državljanstvo RS osebam s predhodnim

državljanstvom bivše SFRJ in predhodnim neslovenskim republiškim državljanstvom, a s predhodno prijavljenim stalnim prebivališčem v RS ali zaposlitvijo v RS omogoči in ohrani pravica za dovoljenje za stalno prebivališče v RS. Ob upoštevanju in sprejetju tega dodatka k zakonu o tujcih do izbrisa sploh ne bi moglo priti. Razlogi in vzroki, zakaj je prišlo do izbrisa posameznikov_c iz RSPRS, so torej bili povsem politično motivirani in zavedno diskriminatorni. Ustavno sodišče RS je leta 1999 trditve predhodnih vlad in politikov o formalnih zakonitostih postopkov in dejanj povezanih z izbrisom presodilo in označilo kot neresnične in tudi za nezakonito dejanje, kar je izbris zagotovo bil. (Dedić in drugi 2003, 44)

V zakonu za tujce, v katerem so bili navedeni tudi nekateri členi o azilu, je bil naveden tudi Prehodni dom za tujce v okviru Ministrstva za notranje zadeve RS. Veliko izbranih posameznikov_c se je znašlo in tudi bivalo v tem domu. Izbrisani posamezniki_ce so se v tem domu znašli po prijetju policistov, ki so jih v dom vozili zaradi njihovega nelegalnega statusa v novi demokratični RS. Podatki kažejo na to, da je po osamosvojitvi RS in dogodku izbrisa ter kratkem obdobju po tem policija največ opravka in svojega dela namenila prav populaciji izbranih posameznikov_c. Nekatere med njimi so želeli deportirati v države nekdanje SFRJ, kjer nekateri med njimi sploh nikdar niso imeli svojega doma, večina pa ga je imela, a že dolgo nazaj. Pojavljale so se tudi težave ob pošiljanju in vračanju oseb v te novonastale države, kajti tudi RS ni imela sklenjene in podpisane dokumentacije, ki bi to omogočala. Veliko posameznikov_c navkljub želji in prizadevanju niso mogli odstraniti. Izbranim je bilo torej omejeno tudi svobodno gibanje. Žrtve izbrisa so bile tako hkrati tudi žrtve nadzora in izvajanja nalog represivnih organov, istočasno pa so bili v medijskem prostoru stalno omenjeni z negativno konotacijo. Tedanji medijski diskurz se označi kot sovražni govor in tudi kot rasističen diskurz. (Zorn 2006, 58–59)

Mediji imajo veliko moč in vpliv na ustvarjanje podob in okvirjev o posameznih tematikah. Mediji lahko pripomorejo k prepoznavanju realnega položaja različnih manjšin in žrtev diskriminacije, hkrati pa lahko ustvarijo ali povečajo neenakost, sovraštvo in tudi nestrpnost v družbi do različnih manjšin. Mediji se velikokrat ob medijskem poročanju o večinskih dominantnih in manjšinskih podrejenih skupinah poslužujejo različnih besednih zvez, ki še bolj poudarijo nekakšne razlike med tema dvema skupinama. Ob svojem medijskem poročanju uporabljajo besedo »mi«, kadar govorijo o pripadnikih_cah iz večinske skupine, in besedo »oni«, kadar govorijo o pripadnikih manjšinske skupine. Prav ti so v medijih večkrat označeni kot nekakšna grožnja večinski populaciji, tako na družbeni, ekonomski in kulturni ravni. Ob poročanju in predvajanju prispevkov o izbranih so se v preteklih letih večkrat v ozadju

predvajali posnetki generalov JLA. Podatki kažejo, da je bilo med izbrisanimi prebivalci_kami zgolj 2-3 odstotkov oseb, ki so bili_e častniki JLA. (Kogovšek in Petković 2007, 53–54)

Posamezniki_ce so izgubili_e tudi pravice do osebne svobode in varnosti, kakor tudi pravico do zaščite pred mučenjem in ponižujočim vedenjem ali kaznovanjem. Pravica do nedotakljivosti človekovega dostojanstva jim je bila prav tako kršena. Izbrisanim posameznikom_cam so bile torej poleg osnovnih in bolj izpostavljenih kršene tudi druge temeljne človekove pravice. Zaradi nezmožnosti zaposlitve so izgubili možnost plačevanja prispevkov za pokojnino, ljudje so posledično tako izgubili pravico do pokojnine. (Jalušič 2009, 108)

S kakšnimi omejitvami in problemi so se soočali ljudje brez urejenega pravnega statusa in brez možnosti do dostopa na trg dela nakazuje naslednji primer:

Če samo pomislim, koliko ljudi je meni dolžnih denar, me kar glava zaboli. Vse zato, ker nimam papirjev. Ko ljudje to zvejo, začnejo slej ko prej to izkoriščati. Že petnajst let je tako. Zdaj delam pri nekom v gradbeništvu. Obvladam delo na strehi. Z delodajalcem sva zmenjena tako, da on meni napiše pogodbo za en mesec, kakor da se priučujem. Od 1966. leta do 1991, kar je petindvajset let, sem bil redno zaposlen v vojski. Moral bi imeti beneficiran staž, ne pa da pri triinšestdesetih še vedno delam fizična dela, ker zaradi izbrisa ne morem priti do pokojnine. (Lipovec Čebren in Zorn 2011, 93–94)

Osebe, ki so jih pestile zdravstvene težave, niso imele pravice do zdravljenja, kar je lahko privedlo do neugodnih zdravstvenih posledic, včasih pa tudi do smrti. (Jalušič 2009, 108)

Zdravnik, ki je kljub nekaterim zakonskim omejitvam zdravstveno pomagal izbrisanim posameznikom_cam trdi, da so zdravniki vedno dolžni nuditi zdravniško pomoč, ker jih k temu zavezuje tako Hipokratova prisega kot tudi 7. člen Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, ki se nanaša na to, da imajo posamezniki_ce kljub neskljenjenemu zdravstvenemu zavarovanju pravico do nujne zdravstvene pomoči. Zdravnik opozori na to, da so marsikateri kolegi preveč rutinirano ravnali ter da so opravljali svoj poklic strogo strokovno in se ob tem niso konkretno posvetili izbrisanim posameznikom_cam kot sočloveku in jim ustrezno pomagali. (Lipovec Čebren 2007, 76–79)

Ena izmed mnogih pravic, ki so jim bile kršene, je bila pravica do izobraževanja. Šolanje na začetni stopnji je v RS zagotovljeno vsem, nenavezujoč se na posameznikov_kin pravni status, tako da so se do petnajstega leta starosti kljub izbrisu lahko udeležili formalnega izobraževanja.

Vpis in šolanje tako na srednjem kot višješolskem nivoju izobraževanja je pogojen s pravnim statusom posameznika_ce in prav ta omejitev je izbrisanim osebam onemogočila nadaljnje izobraževanje. Zaradi neurejenega pravnega statusa se niso mogli vpisati na višjo stopnjo s plačilom šolnine, saj jim je bila tudi ta pravica odtujena. Ti posamezniki_ce so se zaradi nezmožnosti izobraževanja torej že kot mladoletne osebe lahko srečali z brezdeljem ali pa so si poiskali zaposlitve na črno. Na to kršitev ene od človekovih pravic kaže tudi naslednji primer, ki je osebna izkušnja Jasne, ki je bila ena od anketiranih s strani avtoric knjige: »Sin je končal srednjo šolo, vpisal se je na fakulteto in končal prvi letnik, nato se je zgodil izbris. Ko se je hotel vpisati naprej, se ni mogel, ker ni imel urejenega statusa. Zato je študij prekinil. (Jasna, 61 let)«. (Kogovšek in drugi 2010, 122–123)

Naslednja pravica zadeva pravice otrok. Kljub temu da otroke ščitijo dodatne obveznosti držav po podpisu mednarodne konvencije, se je znova na primeru izbranih oseb pokazalo, da so odrasle osebe ob opravljanju zaščite mladoletnih nekje zatajile. Otroci¹, ki so se znašli med izbranimi posamezniki_cami, so bili odvisni predvsem od tega, ali so njihovi starši ali skrbniki vložili vlogo za pridobitev državljanstva za njih. Obstaja kar nekaj primerov, ko so staršem ali skrbnikom njihove vloge odobrili, njihovim otrokom pa so jih zavrnili, četudi so bile vložene sočasno. Med drugim so bili izbrisani otroci ali otroci izbranih staršev največkrat tudi fizično ločeni od ostalih družinskih članov in brez vsakršnih pravic do vzdrževanja stikov med njimi. Mnogi izbrisani otroci so se zaradi svojega brezpravnega položaja soočali s krizo identitete kot tudi z vsemi oblikami diskriminacije na vsakdanji ravni. Bili so prikrajšani za brezskrbno otroštvo. (Kogovšek in drugi 2010, 131–133) Opisane kršitve na nazoren način prikazuje primer zakonskega para Zejne in Aladina, ki ga prikažeta avtorici Zorn in Lipovec Čebren: »Ko mu je po dveh letih le uspelo dobiti dovoljenje za stalno prebivanje in se je vrnil v domačo Izolo, so bili njegovi otroci presrečni: »Ko je hčerka zvedela, da se tata vrača domov, je v šoli jokala,« je povedala Zejna. »Ves razred je jokal z njo, tako vesela je bila, da njen tati pride nazaj.«« (Lipovec Čebren in Zorn 2011, 12)

Kot smo že zgoraj omenili, je bilo izbranim kršenih večje število njihovih temeljnih človekovih pravic. Med drugimi, ki jih nisem posebej izpostavila, sta tudi pravica do zapustitve države in prepoved izгона. Izbrisani so se soočali tudi s tem, da so bili izpostavljeni življenjski nevarnosti, saj so jih mnogokrat izgnali iz RS in so posledično bili na nekaterih območjih nekdanje SFRJ izpostavljeni oboroženim spopadom, bili so celo poslani na bojišča, nekateri

¹ 5360 mladoletnih oseb, kar predstavlja 21 odstotkov vseh izbranih posameznikov_c. (Kogovšek in drugi 2010, 131)

med njimi so na ta način izgubili življenja. Poleg tega, da so bili nekateri prisilno izgnani, drugi ob zapustitvi RS niso bili obveščeni o tem, da se ne bodo mogli vrniti v RS, to je privedlo do tega, da so ti posamezniki bodisi potovali v strahu bodisi sploh ne. (Kogovšek in drugi 2010, 86–98)

Z izbrisom so prišle tudi omejitve gibanja. Prijatelji so me vabili na morje in v hribe v Italijo, Avstrijo, Hrvaško, a ker nisem imel dokumentov, nisem mogel z njimi. Ko so me spraševali za razlog, sem jim stokrat povedal, zakaj, pa so vedno rekli, da imam »neke probleme z državo«. Oni sploh niso dojemali, kaj se dogaja. Izbris je bil skrivnost. Že preden sem izvedel za izbris, so se dogajala maltretiranja in zasliševanja na meji, ko sem imel še možnost potovati skozi Madžarsko v Srbijo, k sorodnikom na obisk. Potem ko sem ostal brez veljavnih dokumentov, nisem mogel potovati iz Slovenije, saj se morda ne bi mogel vrniti. Tu sem bil zaprt znotraj mej Republike Slovenije, nisem mogel nikamor. (Lipovec Čebren in Zorn 2011, 119)

Tako odvzem pravnega statusa kot tudi nadaljnja problematika, s katero so se soočali izbrisani, sta prikaz in dokazilo o tem, da jim je bilo mnogo pravic kršenih tako na družbeni ravni, kot tudi na povsem družinski in zasebni ravni. Zaradi krivice, za katero niso bili odgovorni, so bili obravnavani drugorazredno, kljub nekaterim že doseženim pravnim sodbam v njihovo prid, se nekatere ne spoštujejo in se ne uresničujejo tudi v praksi. Posamezne kršitve še niso zakonsko pravnomočne, a z analizo posameznih primerov zgodb kažejo lastnosti kršitev. (Kogovšek in drugi 2010, 136–138)

3.3 Izbrisani danes

Leta 2002 je bilo ustanovljeno Društvo izbrisanih prebivalcev Slovenije – Združenje za človekove pravice. Vse od takrat dalje so glasovi, težnje in prizadevanja tako izbrisanih prebivalcev kakor tudi aktivistov, ki se borijo z njimi za zagotavljanje in povrnitev temeljnih človekovih pravic, tako v zasebni kot v javni sferi dobile še več pozornosti. Posamezne skupine ljudi si med seboj neformalno pomagajo v boju za dostop in povrnitev temeljnih človekovih pravic, a še vseeno so te skupine med seboj različne in drugače organizirane, tako da ne prihaja do kakovostnejšega sodelovanja, za kar lahko okrivimo tudi različne poglede na prizadevanja za doseg njihovih interesov. (Dedić 2003, 56)

Javnomnenjske raziskave in ankete kažejo, da ima večinska populacija še leta po izbrisu še vedno težave z razumevanjem, kaj natančno se je zgodilo, kdo je odgovoren za to in kakšne posledice so zaradi izbrisa trpeli izbrisani posamezniki_ce. Še leta 2008, kljub temu da je

preteklo toliko let od izbrisa, velika večina študentov_k Fakultete za pravo ni poznala in ni razumela problematike izbranih. (Teršek 2008) Mnogi novinarji so v takratnem času z izbiro vprašanj pokazali svoje neznanje o izbrani tematiki. Velik odstotek ljudi torej še vedno ni seznanjen z realnimi dejstvi, veliko je presenečenih, ko jih podkrepljene z dokazi izve. Dejstvo, ki lahko daje upanje za pravičnejše jutri je to, da velik odstotek ljudi po seznanitvi z realnimi dejstvi občuti in nosi del krivde, ker zaradi svojega neznanja niso že prej odreagirali, ter se strinja, da bi večinska populacija morala narediti več, da se škoda izbrisanim osebam nekako formalno poplača kot tudi, da bi se v celotni skupnosti spremenil odnos do te problematike. (Teršek 2008, 1)

Leta 2010 je bila v RS sprejeta novela zakona, ki je poskušala urediti status državljanov drugih držav SFRJ v RS, ki so svoje pravice izgubili z izbrisom. Na ta način bi širši krog izbranih posameznikov_c lahko ponovno pridobil dovoljenje za stalno prebivanje in tudi status stalnega prebivalca v RS. Status so si lahko pridobili tudi posamezniki_ce, ki so bili izven meja Slovenije zaradi upravičenih razlogov, ti upravičeni razlogi so zakonsko določeni. Rok za pridobitev statusa se je iztekel 24.7.2013. (Zakonodaja 2017)

Vse do danes si izbrisani posamezniki_ce prizadevajo povrniti svoje temeljne človekove pravice in tudi doseči povračilo škode, ki so jo utrpeli, ko so bili po osamosvojitvi Slovenije izbrisani iz RSPRS. S sodbo Velikega senata Evropskega sodišča za človekove pravice, ki je bila izdana 26.6.2012 v zadevi Kurić in drugi proti Sloveniji, so dobili neke vrste zagotovilo, da bo Slovenija morala sistemsko urediti način, kako bo izbranim posameznikom_cam povrnjena vsa nastala škoda. Zakon, ki so ga nato sprejeli in ki jim to omogoča, je začel veljati 18.12.2013 in se je začel izvajati pol leta kasneje. Izbrisani posamezniki_ce so dobili pravico do odškodnin v obliki denarnega nadomestila in pravico do nekaterih drugih oblik nadomestil, s katerimi naj bi jim bilo zagotovljeno pravično zadoščenje in bi s tem dosegli, da bi bila škoda vsaj z uradnega, pravnega vidika poplačana. (Ministrstvo za notranje zadeve 2017a)

Zgoraj omenjeni zakon se je pričel v praksi izvajati 18.6.2014, termin za oddajo zahtevkov in/ali tožb, ki so se navezoval na odškodnine za izbrisane, pa je trajal tri leta in je potekel 18.6.2017. Omenjeni zakon omogoča uveljavljanje odškodnine na dva načina. Prvi način je prek upravnega postopka na upravni enoti. Ob ugoditvi bi izbrisanemu posamezniku_ci pripadalo 50 evrov na mesec za ves čas od 26.2.1992 do takrat, ko so pridobili nov legalen status v RS, posameznik je lahko znova pridobil dovoljenje za stalno bivanje ali pa je pridobil slovensko državljanstvo. Drugi način je prek tožbe na sodišču v RS, a pri tem načinu izbrisan posameznik_ca tvega, da bo ob morebitni izgubi lahko tudi denarno oškodovan_a, saj bi v

tovrstnem primeru bil_a primoran_a plačati sodne stroške in tudi stroške države, ki je v tem primeru na drugi strani tožbe. Izbrisani posamezniki_ce se lahko sočasno odločijo za oba načina. (Izbrisani 2016)

Do februarja 2017 je bilo na upravne enote vloženo 7755 zahtev, v katerih so izbrisani posamezniki_ce zahtevali denarne odškodnine, 5530 posameznikov_c je prejelo ugodeno zahtevo, 1827 teh zahtev je bilo zavrnjenih, 128 zavrženih, v 86 primerih pa so bili postopki skladno s sklepom že v upravnem postopku ustavljeni. (Ministrstvo za notranje zadeve 2017b)

4 KVANTITATIVNI EMPIRIČNI DEL

4.1 Opredelitev problema in cilji raziskave

Izbrisani posamezniki_ce so bili_e deležni_e mnogih sprememb v svojem dotedanjem življenju, za kar je bil vzrok izbris iz RSPRS. Le ti posamezniki_ce so ostali brez državljanstva, papirjev, dokumentov in posledično brez številnih pravic. Srž mojega kvantitativnega empiričnega dela diplomske naloge je raziskati v kolikšni meri obravnavana skupina študentov_k pozna problematiko izbrisa in kakšen odnos imajo do tega. Skozi empirični del testiram in pridobivam informacije o tem, kje so anketiranci_ke posamezne informacije o problematiki izbrisa dobili, v kolikšni meri osebno poznajo problematiko in kateri dejavniki so vplivali na njihovo razumevanja problematike.

4.2 Raziskovalna metodologija

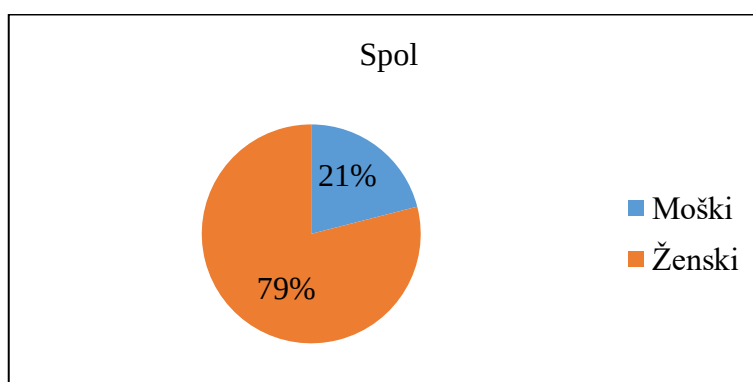
Z namenom, raziskati in ugotoviti v kolikšni meri obravnavana skupina anketiranih študentov_k pozna izbrano tematiko in kakšen odnos imajo do obravnavane problematike se odločim za izvedbo ankete. Vzorev sodelujočih je naključen, gre za priložnostno vzorčenje, kajti študentje_ke so se prostovoljno odločili_e za sodelovanje v anketiranju, na podlagi tega ali so se odzvali na anketo na posameznih skupinah na aplikaciji Facebook. Vzorec študentov_k je relativno majhen, zato ga ne moremo posplošiti na celotno populacijo.

Odločim se za kvantitativno zbiranje podatkov. Za metodo raziskovanja si izberem anketo. Anketa je sicer oblika zbiranja podatkov, ki je v družboslovju najpogostejša. S pomočjo ankete lahko najhitreje pridobimo veliko število podatkov. Anketni vprašalnik je instrument, s pomočjo katerega zbiramo podatke in informacije v anketah. Anketiranci_ke so bili_e postavljeni pred vprašalnik, ki ga izpolnijo sami. Anketa vsebuje vprašanja o socialno demografskih podatkih in vprašanja o obravnavani tematiki. Prednost zbiranja podatkov s pomočjo ankete je tudi ta, da se lahko na anketo odgovarja anonimno ter se na takšen način doseže, da anketiranci podajajo bolj iskrene odgovore. Časovni okvir je poljuben, tako lahko sodelujoči odgovarjajo na vprašalnik, ko to želijo. To nam omogoča iskrenejše in bolj poglobljene odgovore. Pridobljeni odgovori so sistematični in primerljivi, ter vedno znova je možnost uporabiti vprašalnike, ki so obstajali že prej. Obstaja več vrst anket, sama sem se odločila za spletno anketo. Na ta način sem lahko najbolje stopila v stik s ciljno skupino mladih (študentov_k), ki veliko svojega časa preživijo na socialnih omrežjih. (Bregar in drugi 2010, 291–297)

4.3 Raziskovalni instrument in postopek zbiranja podatkov, vzorec

Anketni vprašalnik je bil objavljen na spletni strani En klik Anketa - 1KA in je bil deljen prek aplikacije Facebook in aplikacije Facebook Messenger. Ciljna skupina so bili_e študentje_ke, zato so bili posamezniki_ce vnaprej opozorjeni, da je pogoj za odgovorjanje na spletni anketni vprašalnik veljaven status študenta. Od skupaj 213 posameznikov_c, ki predstavljajo skupno število enot v bazi, je bilo kar 124 neustreznih enot² in 89 ustreznih enot. Delno izpolnjenih anketnih vprašalnikov je bilo 26, 63 jih je bilo pa končanih v celoti. Pred aktiviranjem spletnega anketnega vprašalnika je bil predviden čas izpolnjevanja pet minut, a jih je večina odgovarjala na vprašanja približno tri minute in pol, kar je relativno kratek čas glede na to, da so bila nekatera vprašanja tudi odprtega tipa. Anketa je bila aktivna en teden v mesecu avgustu 2017. Anketni vprašalnik ima 13 vprašanj. Začetna štiri vprašanja se nanašajo na socialnodemografske podatke, nadalje anketni vprašalnik vsebuje dve zaprti vprašanji in dve dodatni zaprti vprašanji z mersko lestvico, štiri odprta vprašanja in eno kombinirano vprašanje.

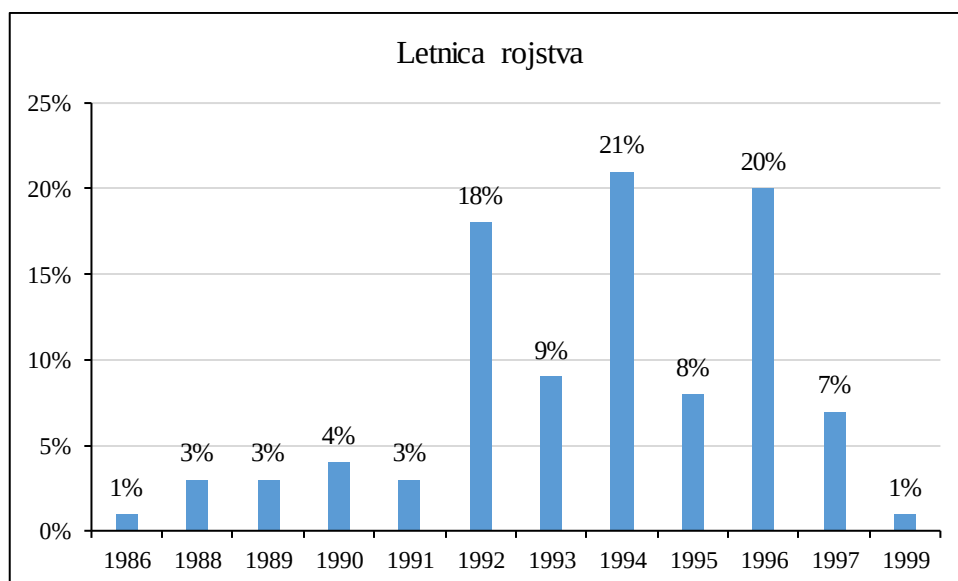
Graf 4.1 Spol anketirancev

V vzorcu anketiranih oseb je 19 moških, kar znaša 21 odstotkov vseh anketiranih in 70 žensk, kar znaša 79 odstotkov vseh anketiranih.

Graf 4.2 Letnica rojstva

² Anketiranec_ka je vprašalnik pregledal_a oziroma prebral_a, a ni odgovoril_a na nobeno vprašanje.

Glede na letnico rojstva je najvišja frekvenca odgovorov pri letnici 1994 in sicer 19, kar predstavlja 21 odstotkov vseh, ki so odgovarjali na to vprašanje. Nekoliko manj in sicer 18 jih je pri letnici 1996, kar znaša 20 odstotkov, na tretjem mestu pa je letnica 1992 s frekvenco odgovor 16 oziroma 18 odstotkov. Posamezniki_ce, ki predstavljajo vzorec, so se rodili med letom 1986 in 1999.

Smeri študija in letniki študija anketirancev_k so zelo različni. Najvišja frekvenca odgovorov za smer študija je pri odgovoru »Analitska sociologija«. Moj vzorec večinso predstavlja študente različnih smeri na Fakulteti za družbene vede. Po številu sledita Fakulteta za ekonomijo in Pedagoška fakulteta. Zgolj en anketiranec_ka je odgovoril_a, da je študent_ka Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo, torej je v mojem vzorcu zgolj en_a študent_ka naravoslovne smeri. Pri tem odgovoru so nekateri intervjuvanci_ke podajali zgolj podatke o fakulteti, ki jo obiskujejo, podatek o smeri študija na tej fakulteti pa ni bil podan. Največja frekvenca odgovorov pri vprašanju o letniku študija je pri odgovoru tretji in četrti letnik dodiplomskega študija. Po frekvenci odgovorov sledi odgovor »Dodatno leto podiplomskega študija«.

4.4 Postopek obdelave podatkov

Sprva sem analizirala socialnodemografske podatke vzorca. Nato analizo razdelim po smiselni sklopih glede na raziskovalna podvprašanja. Pri analizi si pomagam z zmožnostmi aplikacije 1KA in po potrebi uporabim program Microsoft Excel. Na nekatera raziskovalna podvprašanja bom odgovarjala na podlagi analize sekundarnih virov in se zgolj nekoliko oprla na rezultate

spletne ankete, saj se posamezna raziskovalna podvprašanja z vprašanji iz anketnega vprašalnika tematsko povsem ne ujemajo.

4.5 Analiza raziskave

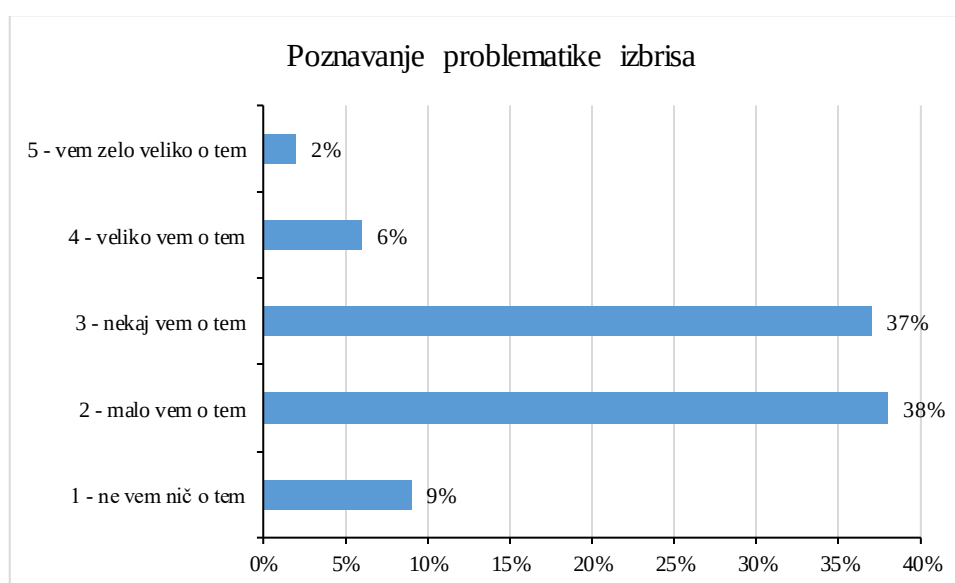
Raziskovalno podvprašanje:

Sklop 1: V kolikšni meri so državljani Republike Slovenije (študentje) seznanjeni z izbrisom?

Sklop 2: Kakšen je odnos slovenskih študentov do izbranih?

4.5.1 Sklop 1

Graf 4.3 Poznavanje problematike izbrisa

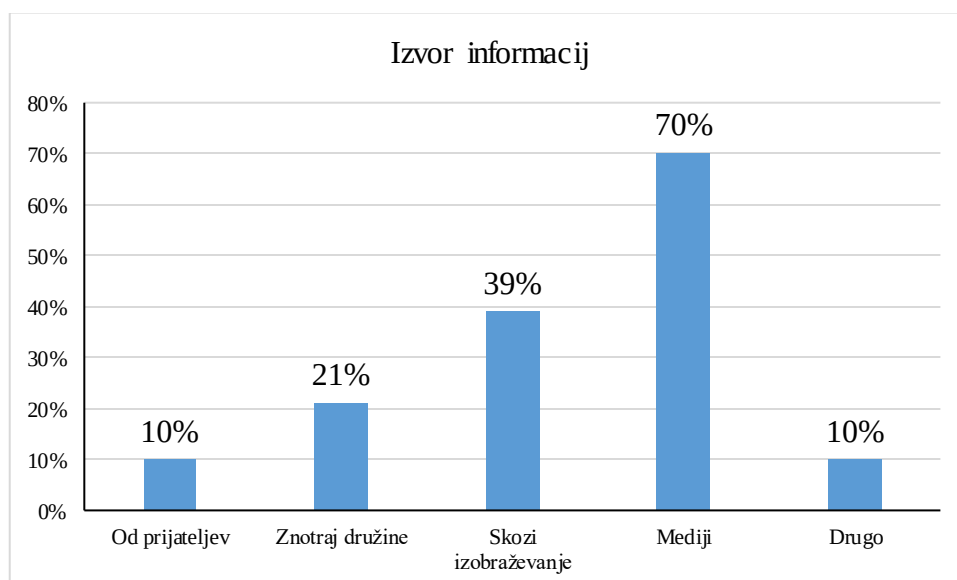

Največ anketiranih je podalo odgovor 2, torej da o obravnavani tematiki malo vedo. Teh odgovorov je bilo 34, kar je 38 odstotkov vseh odgovorov anketirancev_k, ki so odgovarjali na to vprašanje. Z zgolj enim odgovorom manj so se anketiranci odločili za odgovor 3, da nekaj vedo o tem, teh je 37 odstotkov. Sledi odgovor 1 (ne vem nič o tem), za katerega se je odločilo 8 anketirancev_k oz. 9 odstotkov mojega vzorca, nato odgovor 4 (veliko vem o tem), za katerega se je odločilo 5 anketirancev_k oz. 6 odstotkov mojega vzorca. Najmanj anketirancev_k je izbralo odgovor 5 (vem zelo veliko o tem) in sicer sta se 2 anketiranca odločila za ta odgovor, kar znaša skupaj dva odstotka. Povprečje odgovorov je 2.5, standardni odklon pa znaša 0.8.

Na vprašanje »Kako ste dobili informacije o izbranih?« je največ anketirancev_k odgovorilo in izbralo odgovor »Mediji«, teh odgovorov je bilo 54, kar znaša 70 odstotkov vseh, ki so odgovorili na to vprašanje. Odgovor »Skozi izobraževanje« je izbralo 30 anketirancev_k, kar

znaša 39 odstotkov, odgovor »Znotraj družine« je izbralo 16 anketirancev_k, kar znaša 21 odstotkov. 8 anketirancev_k oziroma 10 odstotkov se je odločilo za odgovor »Od prijateljev«, prav tako je enak delež oseb izbral odgovor »Drugo«. Anketiranci_ke so pod drugo navedli, da so informacije dobili_e tudi prek »literature, interneta, neformalnega izobraževanja ter prek stika z mirovnim inštitutom oz. ljudmi, ki so nekdanj tam bili aktivni«.

Graf 4.4 Izvor informacij

4.5.2 Sklop 2

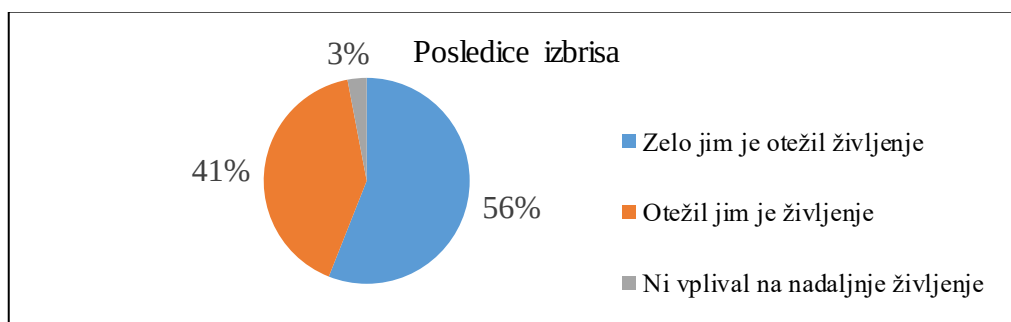
Naslednje vprašanje je vprašanje odprtega tipa, in sicer »Navedite asociacijo, ki jo dobite ob omembi izbranih.« S tem vprašanjem skušam izvedeti, kaj je prva stvar, ki anketirane posameznike_ce asociira ob omembi problematike izbrisa. Odgovor »nepravičnost« je podalo 5 intervjuvancev_k, kar predstavlja 6 odstotkov vseh, ki so odgovorili na to vprašanje. Odgovor »krivica« so podali 4 intervjuvanci_ke oz. 4 odstotkov vseh. Preostali anketiranci so podajali zelo različne odgovore, izpostavila bi odgovore »kršenje pravic; pozabljeni; izigrano; tujec; migranti; žalost; izdajalci, Bosanci«.

Diskriminacija je povezana tudi z uporabo jezika kot obliko in sredstvom za izključevanje posameznikov. Posamezniki_ce se poslužujejo uporabe lingvističnih sredstev, s katerimi ovrednotijo ali označijo določene ljudi na podlagi svojih domnev. Številni so večkrat označeni kot »Bosanci«, četudi niso bosanske narodnosti. Z jezikom lahko posameznike_ce diskriminacijsko označimo kot »druge« ali jih ovrednotimo kot manjvredne ob uporabi besed, ki imajo negativno konotacijo. Nekatere besede so lahko povsem nevtralne, a nekako pridobijo negativno konotacijo zaradi diskriminacije posameznikov_c, ki jih označujejo. Osebam se prek

uporabe jezika lahko pripišejo določene diskriminacijske karakteristike, lahko so tudi označeni kot vršilci določenih dejanj. (Kuhar 2009, 18–20)

Anketiranci_ke so navedli asociacije, ki imajo tako pozitivne kot negativne konotacije. Nekatere je problematika izbranih asociirala na škodo, ki jim je bila povzročena (odgovor »nepravičnost«; »krivica«; »kršenje pravic«; »pozabljeni«; »izigrano«; »žalost«), ostali so pa svoje asociacije navedli tako, da so izbranim posameznikom_cam pripisala določene karakteristike ali jih označili kot vršilce dejanj (»tujec«; »migranti«; »izdajalci«, »Bosanci«). Že s samo navedbo prve asociacije ob omembi izbranih se lahko pokaže, da jih še vedno nekateri, z uporabo jezika, diskriminirajo v družbi.

Graf 4.5 Posledice izbrisa

Največ anketirancev_k, ki so odgovarjali na vprašanje »Kako je po vašem mnenju izbris vplival na izbrisane in njihove bližnje?« je izbralo odgovor »Zelo jim je otežil življenje«, teh oseb je bilo 40, kar znaša 56 odstotkov. Odgovor »Otežil jim je življenje« je izbralo 29 anketirancev_k, kar znaša 41 odstotkov, dva_e posameznika_ci pa sta se odločila_i za odgovor »Ni vplival na nadaljnje življenje«, kar znaša 3 odstotke.

Pri naslednjem odprtem vprašanju »Ali poznate primer osebe, ki je bila izbrisana, morda osebna izkušnja koga od prijateljev, razširjene družine?« so bili večinski odgovori, da ne poznajo nobenega takšnega primera, izpostavila bi sledeč odgovor:

»Ja. Leta 1991 naj bi se na naši domači ulici z ostalimi Srbi, ki so živeli med nami, norčevali iz Slovenije, češ da kako neumni in nesposobni s(m)o Slovenci in da (beri dobesedno) "đabe da ja kupujem ova slovenska sranja, jer neće oni proć tako lako iz Jugoslavije. Ako ipak budu, onda ćemo se snać i tržit novce; pričat će se, da nam nisu dopustili kupit državljanstva. glupi so oni ha-ha-ha!"« (Anketiranec_ka 2017, št. 38; ženska 1992)

Anketiranka izkušnjo z izbranimi opiše kot njen pogled na odnos izbranih posameznikov_c do večinskega slovenskega dela prebivalstva, ta je označen kot popolnoma negativen. Meni, da

omenjeni niso verjeli v osamosvojitve Slovenije ter da so imeli izbris v načrtu skupaj z morebitnimi denarnimi odškodninami.

Podvprašanje tega vprašanja se glasi »Kako ta oseba živi danes?«. Zaradi nepoznavanja primerov so anketiranci to vprašanje večinsko izpustili, a izpostavimo dva odgovora:

»Oba z ženo prejemata socialno pomoč. Poleg tega oddajata dve stanovanji, ki sta ju kupila približno 15 let nazaj (Ljubljana center in Ljubljana Fužine).« (Anketiranec_ka 2017, št.38; ženska 1992)

Anketiranka na podlagi lastnih izkušenj in svojega videnja dane situacije opiše zakonski par, ki je bil izbrisan. Z navedbo tega, da prejemata socialno pomoč sočasno s tem ko imata v lasti več nepremičnin, lahko da slutiti, da o izbrisanih nima najboljšega mnenja oz. iz prebranega sklepam, da intervjuvanka na podlagi tega primera meni, da so nekateri izbrisani posamezniki_ce kljub izbrisu ostali finančno stabilni oz. mogoče to postali kasneje prav zaradi izbrisa.

»Še vedno se spopada s travmami.« (Anketiranec_ka 2017, št.79; moški 1994)

Intervjuvanec kratko nakaže, da ima izbrisana oseba, s katero ima on osebno izkušnjo, kljub mnogim pretečenim letom še vedno osebne težave, ki so posledica izbrisa.

Pri naslednjem sem želela preveriti tako poznavanja problematike kot pa sam odnos do nje.

Tabela 4.1 Strinjanje s trditvami

Vprašanja	Odgovori (frekvence, odstotek)				
	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Niti se strinjam, niti se ne strinjam	Se strinjam	Povsem se strinjam
Izbrisane osebe so bile obveščene, da bodo s tem, ko ne bodo zaprosile za slovensko državljanstvo, izgubile stalno prebivališče in z njim vse politične, ekonomske in socialne pravice v Sloveniji.	6 (9%)	28 (42%)	19 (28%)	10 (15%)	4 (6%)
Med izbrisanimi so bili tudi nekateri tisti prebivalci, ki so zaprosili za državljanstvo, a jim je bilo to zavrnjeno	1 (2%)	3 (5%)	22 (33%)	35 (53%)	5 (8%)
Izbrisanim so bile kršene temeljne človekove pravice	2 (3%)	6 (9%)	7 (11%)	24 (36%)	27 (41%)
Izbrisani niso sami odgovorni za stanje v katerem so se znašli in bi morali dobiti odškodnine.	6 (9%)	6 (9%)	14 (21%)	28 (42%)	12 (18%)
Vsi izbrisani imajo danes urejen status v Republiki Sloveniji.	10 (15%)	29 (44%)	27 (41%)	0 (0%)	0 (0%)

Pri prvi trditvi je največji delež anketirancev izbral odgovor »Se ne strinjam«, kar 42 odstotkov. Izbran vzorec študentov_k torej meni, da izbrisane osebe niso bile obveščene, kakšne posledice jih lahko doletijo, če ne zaprosijo za slovensko državljanstvo. Ta podatek nam pokaže, da so študenti_ke kljub temu, da v prejšnjih odgovorih navajajo, da tematike dobro ne poznajo, nekako seznanjeni s tem, kaj se je v resnici zgodilo. Pri drugi trditvi je največji delež anketirancev izbral odgovor »Se strinjam«, kar 53 odstotkov. Izbran vzorec študentov_k torej meni, da so ob tistih posameznikih_cah, ki niso zaprosile za slovensko državljanstvo, izbrisani postali tudi tisti, ki so to storili, a so jim bile prošnje zavrnjene. Odgovori večinskega dela študentov_tk znova pokažejo na to, da problematiko vsaj osnovno poznajo. Pri četrti trditvi je največji delež anketirancev izbral odgovor »Se strinjam«, kar 36 odstotkov in odgovor »Povsem se strinjam«, kar 41 odstotkov. Izbran vzorec študentov_k torej meni, da so izbranim posameznikom_cam bile kršene temeljne človekove pravice. S tem odgovorom dobim vnovičen vpogled v to, kako študenti_ke posamezno tematiko poznajo, predvsem pa kakšen odnos imajo do izbranih. Pri zadnji trditvi je 44 odstotkov študentov_k izbralo odgovor »Se ne strinjam«, torej se jih toliko ne strinja s trditvijo, da imajo izbrisani danes urejen status v Republiki Sloveniji. 41 odstotkov študentov_k se odloči za odgovor »Niti se strinjam, niti se ne strinjam«.

Tabela 4.2 Mnenje o medijskem poročanju

Na kakšen način so po vašem mnenju mediji poročali o problematiki izbranih? Kateri opis se vam zdi najbolj natančen. Možnih je več odgovorov)		
Odgovori	Frekvenca	Odstotek
Politično usmerjeno	40	61
Empatično	19	29
Negativno	13	20
Objektivno	9	14
Politično korektno	2	3
Pozitivno	1	2

Največ študentov_k se je opredelilo, da so mediji o obravnavani tematiki poročali politično usmerjeno, 40 študentov se je odločilo za ta odgovor, kar predstavlja 61 odstotkov vseh, ki so odgovorili na to vprašanje. Za odgovor empatično se je opredelilo 19 študentov_k, kar predstavlja 29 odstotkov. Sledi odgovor »Negativno«, ki ga je izbralo 13 študentov_k oz. 20 odstotkov, 9 študentov_k je izbralo odgovor »Objektivno«, kar predstavlja 14 odstotkov. Dva_e študenta_i sta se opredelila_i za odgovor »Politično korektno«, kar predstavlja 3 odstotke. En študent_ka se je opredelil_a za odgovor »Pozitivno«, kar predstavlja 2 odstotka.

Zadnje vprašanje se glasi »Kakšno je vaše osebno mnenje o problematiki izbrisa in posledicah, ki jih je to imelo za izbrisane ljudi?« To je eno od odprtih vprašanj, tako da so odgovori zelo raznoliki. Sama izpostavljam naslednja odgovora, saj ta dva odgovora nekako najširše povzameta mnenja, ki so jih tudi ostali anketiranci_ke, ki so odgovarjali na to vprašanje, navajali:

»Menim, da so nekateri, sploh tisti, ki so živeli izven meja Slovenije, torej v obmejnih krajih, bili izbrisani po krivem. Nekateri pa so denimo celo zažigali slovensko zastavo v medvojnem času, nato pa prosili za državljanstvo. Torej imam mešano mnenje, nekateri so izbrisani po krivem, drugi pa niso izpolnili norme ali pričakovanj, mogoče celo vrednot, ki naj bi jih imel državljan Republike Slovenije.« (Anketiranec_ka 2017, št.20; moški 1994)

Anketiranec poda mešano mnenje o izbrisanih posameznikih_cah. Meni, da so nekateri postali izbrisani zaradi življenja ob meji z Slovenijo ter da se jim je zgodila krivica. Nasprotno trdi, da so določeni izbrisani posamezniki_ce po njegovem mnenju zasluženo izbrisani, ker se niso prilagodili in spoštovali RS.

»Premalo se o tej temi govori in ve. Pomembno je, da se napaka oz. krivica, ki je bila storjena tem ljudem, popravi. Zdi se mi, da je danes, ko družba postaja vedno bolj heterogena (priseljenci, imigranti, begunci ...) potrebno zagotoviti, da se kaj takega nikoli več ne zgodi, saj gre za temeljne človeške pravice.« (Anketiranec_ka 2017, št.42; ženska 1994)

Anketiranka poudari, da se o dotični tematiki v družbi premalo ve ter da je premalo storjeno, da bi se napake in krivice, ki so jih bili deležni izbrisani posamezniki_ce, popravile. Meni, da moramo zaradi spreminjanja in heterogenosti družbe stremeti k temu, da se nikoli več takšna kršitev temeljnih človekovih pravic ne ponovi.

4.6 Povzetek in interpretacija rezultatov

V zaključku kvantitativnega empiričnega dela izpostavljam pomembne podatke, ki sem jih dobila s pomočjo spletne ankete, prav tako bom skušala interpretacijo povezati z zgoraj navedenimi teoretičnimi izhodišči.

Skušam si odgovoriti na dve zastavljeni podvprašanji, in sicer: »V kolikšni meri so državljani Republike Slovenije (študentje) seznanjeni z izbriso« in »Kakšen je odnos slovenskih študentov do izbrisanih?«.

Študentje_ke menijo, da o izbrani tematiki malo vedo ter da so največje število informacij o izbrani tematiki dobili iz medijev. Zanimivo je, da kljub temu da je bil to njihov najpogostejši vir informacij o tej tematiki, sami poročanje medijev v velikem deležu označijo kot politično usmerjeno. V medijih so bili izbrisani posamezniki_ce mnogokrat lažno prikazani, poročanje o njih pa je imelo negativno konotacijo. Anketiranci_ke ob navajanju prve asociacije ob omembi izbrisanih največkrat navajajo »nepravičnost« in »krivico«, sama izpostavim še »kršenje pravic; pozabljene; izigrane; tujce; migrante; žalost; izdajalce, Bosance«. Pri tem delu si drznem trditi, da so študenti_ke navajali asociacije z negativno konotacijo predvsem zaradi tega, ker so mediji bili njihov najpogostejši vir informacij. Ob opisovanju osebnih izkušenj z izbranimi posamezniki_cami preseneti dejstvo, da je več anketirancev_k, ki opredeli svojo izkušnjo z izbranimi kot negativno in navedejo primere, ki so bili glede na predhodne analize in raziskovanja o izbranih ovržene. Redki so odgovori, kjer anketiranec_ka pozna posameznika_co, ki je bil izbrisan in ga označi kot žrtev dogodkov, na katere sami niso imeli vpliva. Glede na to, da analiza sekundarnih virov kaže povsem drugačne nasprotujoče si zgodbe iz življenj izbrisanih posameznikov_c menim, da tukaj do odstopanja prihaja, ker je moj vzorec raziskovanja razmeroma majhen in tudi specifičen (študentska populacija). Anketiranci_ke z izražanjem strinjanja in nestrinjanja pri določenih trditvah dokažejo, da vsaj osnovno poznajo obravnavano tematiko, kljub lastnem mnenju, da obravnavane problematike ne poznajo najbolje. Anketiranci_ke izkažejo določeno sočustvovanje in spoštljiv odnos do izbrisanih posameznikov_c, nekateri tudi občutijo del družbene krivde zaradi ne ukrepanja in ker še danes vse kršitve niso popravljene. Nekoliko etično sporni so odgovori, ki kljub že dokazanim kršitvah temeljnih človekovih pravic navajajo, da so izbrisani sami odgovorni za svoj položaj ter da si ne zaslužijo odškodnin. V določenih odgovorih je moč čutiti diskriminacijo v rabi jezika.

Na raziskovalno podvprašanje »V kolikšni meri so državljani Republike Slovenije (študentje) seznanjeni z izbrisom« odgovarjam, da študentje mnogo bolje obravnavano tematiko poznajo, kot pa sami le to ovrednotijo. Svojo trditev podkrepim s tem, da so študentje_ke na anketnem vprašanju, ki je vseboval trditve in so se morali opredeliti za enega od podanih odgovorov odgovarjali tako, da je bilo moč razbrati, da so jim znani vsaj osnovni pojmi in dejstva ter kršitve, ki so se zgodile izbranim.

Na raziskovalno podvprašanje: »Kakšen je odnos slovenskih študentov do izbrisanih?« odgovarjam, da je velik odstotek anketiranih študentov_k naklonjen reševanju problematike izbrisanih v prid oškodovancev_k. Od izbrisa posameznikov_c iz RSPSP in v javnosti

predstavljenih dokazov, da jim je bila povzročena krivica, je preteklo že veliko let, zato preseneča dejstvo, da obstaja velik delež študentov_k, ki še vedno diskriminacijsko obravnava izbrisane.

5 Sklep

Glavno vodilo celotnega diplomskega dela je raziskovalno vprašanje »Kako sta neo-rasizem in ksenofobija vplivala nadaljnje življenje izbrisanih?«. Po začetni opredelitvi osnovnih pojmov podam teoretsko podlago za četrto raziskovalno podvprašanje »Na kakšen način je proces rasizma vplival na izbrisane?«. Nadaljujem s podatki o tem kako je do izbrisa posameznikov_c iz RSPRS leta 1992 sploh prišlo. V tem delu se torej osredotočam predvsem na podvprašanje: »Kako se je izbris zgodil?«. Posamezniki_ce so kmalu po osamosvojitvi RS bili izbrisani iz RSPRS kljub temu, da so mnogi med njimi na območju današnje Slovenije živeli že mnoga dolgo pred tem, ter v veliki meri hkrati s slovenskimi delavci pripomogli k razvoju slovenske industrije. Ključna zakona, ki sta privedla do izbrisa sta »Zakon o državljanstvu RS« in »Zakon o tujcih«. Z obema zakonoma hkrati se je izbrisanim naredila nepopravljiva škoda, deležni so diskriminacije, a vse to prek legalnih zakonskih pooblastil. Na tej točki opozorim, da so nekateri politiki vnaprej predvidevali, kakšne bodo posledice izbrisa, a so bili njihovi naporji za enakopravnost zatrti, kar kaže tudi na to, da je dogodek izbrisa bil vnaprej jasno politično načrtan in ni posledica neznanja ali zmote posameznih politikov. Prav tako so politiki v svojem delovanju večkrat izkoristili problematiko izbrisanih in si s pomočjo tega pridobivali nove volilne glasove, mnogi med njimi so uporabljali negativen govor in pretiravali o izmišljenih prevelikih vsotah odškodnin, ki naj bi jih bili deležni izbrisani posamezniki_ce na račun davkoplačevalcev. S sočasnimi objavami v medijih so želeli na večinski delež populacije prenesti nekakšno negativno percepcijo o izbrisanih. Lažno so izbrisane posameznike_ce označevali in primerjali z vojnimi zločinci, ter poudarjali njihovo morebitno tujo veroizpoved. Izbrisanim posameznikom_cam so torej dodali negativno konotacijo v svojih govorih. Na podlagi analize sekundarnih virov je dogodek izbrisa primerljiv z lastnostmi sistema delovanja holokavsta, pravni strukturi in razlogih in vzrokih, ki privedejo do tega, da se večinska populacija znese tako na fizični kot psihični ravni na manjšinske podrejene posameznike_ce v družbi. Po opredelitvi človekovih pravic sem se osredotočila na tretjo raziskovalno podvprašanje in sicer: »Katere človekove pravice so bile kršene izbrisanim?«. S pomočjo dobljenih odgovorov že obstoječih raziskav, ki sem jih dobila z analizo sekundarnih virov literature, posamezne kršitve temeljnih človekovih pravic ponazorim s primerom. Ugotovim, da je dogodek izbrisa v zgodovini samostojne Slovenije opredeljen kot največje kršenje človekovih pravic pri nas, ter da kljub temu, da je Slovenija podpisnica mnogih konvencij, ki se navezujejo na mednarodno pravo človekovih pravic le te pravice v RS niso bile zagotovljene. Izbrisanim posameznikom_cam so bile kršene pravice tako iz prve generacije človekovih

pravic, kamor po naravi spadajo državljanske in politične pravice, kakor tudi človekove pravice druge generacije človekovih pravic, kamor uvrščamo ekonomske, socialne in kulturne pravice. Nadaljujem s petim podvprašanjem in sicer »Kakšen »status« imajo izbrisani danes?«. Navedem uspehe bojov za priznanje in povrnitev škode izbrisanim posameznikom_cam, a hkrati poudarim, da se veliko stvari, ne udejanji tudi na praktičnem polju, tako, da so še vedno deležni diskriminacijske obravnave. Kljub napredku na omenjenem področju, še danes nimajo vsi izbrisani posamezniki_ce urejenega statusa v RS, saj so nekaterim prošnje za pridobitev denarnega nadomestila ali pa prošnje za pridobitev državljanstva zavrnjene.

V drugem kvantitativnem empiričnem delu me vodita dva raziskovalna podvprašanja te diplomske naloge, ki ju nekako prilagodim na moj vzorec anketiranih študentov_k, in sicer »V kolikšni meri so državljani Republike Slovenije (študentje) seznanjeni z izbrisom?« in »Kakšen je odnos slovenskih študentov do izbrisanih?«. Za metodologijo svojega raziskovanja izberem anketo, navedem raziskovalni instrument, postopek zbiranja podatkov in vzorec. Pri obdelavi in analizi podatkov si razdelim podatke na dva sklopa in sicer na podlagi zgoraj omenjenih podvprašanj. Zaključim z povzetkom in interpretacijo pridobljenih podatkov, ki jih skušam kjer je mogoče navezati na podatke pridobljene iz sekundarnih virov literature. Diplomsko delo je vseskozi vodil cilj raziskati kako sta se neo-rasizem in ksenofobija manifestirala skozi celotno epizodo izbrisa v obdobju po osamosvojitvi Slovenije in kako je dejstvo izbrisa vplivalo na vsakdanje življenje izbrisanih, to je ljudi, ki so ostali brez državljanstva, papirjev, dokumentov in posledično brez številnih pravic. Ugotovila sem kakšna je percepcija obravnavanega vzorca anketiranih študentovTk glede izbrisanih. Osredotočila sem se na določen starosten okvir – študente_ke, poskušala sem raziskati njihovo poznavanje in odnos do izbrisa. Anketiranci_ke so naklonjeni reševanju problematike izbrisanih v prid oškodovancev_k, a kljub temu obstaja velik delež študentov_k, ki diskriminacijsko obravnava izbrisane. Ugotovitev glede obravnavanega vzorca študentov_k ne moremo posplošiti na celotno populacijo, ker je vzorec naključen in premajhen.

Tako teoretičen in empiričen del diplomske naloge nakažeta, da so izbrisanim posameznikom_cam bile kršene temeljne človekove pravice, ter, da se večinska populacija v vse večji meri zaveda škode, ki jim je bila povzročena. Skozi analizo posameznih dogodkov in dejstev odgovorim, da je izbrisanim posameznikom_cam dogodek izbrisa in posledice le tega življenje spremenili na slabše, ter jim ga otežil v tej meri, da so bila v nekaterih primerih ogrožena tudi njihova življenja.

6 Literatura

1. Anketiranec_ka št.20. 2017. Anketa z avtorjem. Ljubljana: osebni arhiv.
2. Anketiranec_ka št.38. 2017. Anketa z avtorjem. Ljubljana: osebni arhiv.
3. Anketiranec_ka št.42. 2017. Anketa z avtorjem. Ljubljana: osebni arhiv.
4. Anketiranec_ka št.79. 2017. Anketa z avtorjem. Ljubljana: osebni arhiv.
5. Balibar, Etienne in Immanuel Wallerstein. 2011. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London in New York: Verso. Dostopno prek: http://rebels-library.org/files/ambig_ident.pdf (12. avgust 2017).
6. Bratož, Nataša, Matjaž Hanžek, France Jamnik in Barbara Samaluk. 2004. *Problematika »izbrisanih« v letnih poročilih varuha. Posebno poročilo*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
7. Bregar, Lea. Zgornjatelj Margerita in Marko Radovan. 2010. *Osnove e-izobraževanja: Priročnik*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Dostopno prek http://arhiv.acs.si/publikacije/Osnove_e-izobrazevanja.pdf (21. avgust 2017).
8. Dedić, Jasminka, Vlasta Jalušič in Jelka Zorn. 2003. *Izbrisani: Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
9. Dedić, Jasminka. 2003. *Diskriminacija v postopkih pridobivanja državljanstva v Sloveniji*. Ljubljana. Mirovni inštitut. Dostopno prek: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/Dedic01.pdf (9. avgust 2017).
10. Frėjutė-Rakauskienė, Monika. 2006. *Contemporary phenomenon of racism and its manifestations in public discourse*. Vilnius: Institute for Social Research. Dostopno prek: http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil64/Fil64_03.pdf (12. september 2017).
11. Gerhard, Casper. 2008. *The Concept of National Citizenship in the Contemporary World: Identity or Volition?*. Dostopno prek: <https://gcasper.stanford.edu/pdf/National-Citizenship-Identity.pdf> (14. avgust 2017).
12. Izbrisani 2016. *Izbrisani lahko odškodnino zahtevajo le do 18.6.2017*. Dostopno prek: <http://www.mirovni-institut.si/izbrisani/izbrisani-lahko-odskodnino-zahtevajo-le-do/> (14. avgust 2017).
13. Jalušič, Vlasta. 2009. *Zlo nemišljenja: Arendtovski vaje v razumevanju posttotalitarne dobe in kolektivnih zločinov*. Ljubljana. Mirovni inštitut. Dostopno prek: http://www.mirovni-institut.si/data/tinymce/Publikacije/zlo%20nemislenja/MI_politike_zlo_nemisljenja_final_low_res.pdf (13. avgust 2017).

14. Kogovšek, Neža in Brankica Petković. 2007. *O diskriminaciji: Priročnik za novinarke in novinarje*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://www.mirovni-institut.si/data/tinymce/Novice/Prirocnik%20o%20diskriminaciji%20-%20final%20all.pdf> (7. avgust 2017).
15. Kosama, Hitomi in Hussein Solomon. 2013. *Xenophobia in South Africa: Reflections, Narratives and Recommendations*. Southern african peace and security studies 22. Dostopno prek: http://www.sahistory.org.za/sites/default/files/file%20uploads%20/sapss_22_solomon_kosaka_0.pdf (14. avgust 2017).
16. Kogovšek, Neža, Jelka Zorn, Sara Pistotnik, Uršula Lipovec Čebren, Veronika Bajt, Brankica Petković in Lana Zdravković. 2010. *Brazgotine izbrisa: Prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
17. Kuhar, Roman. 2009. *Na križiščih diskriminacije Večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://www3.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/Na-kriziscih-diskriminacije.pdf> (7. avgust 2017).
18. Kurnik, Andrej. 2007. Izbrisani gredo v nebesa. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 228: 122–131
19. Leskovšek, Vesna. 2005. *Mi in oni: Nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/Mi%20in%20oni.pdf (10. avgust 2017).
20. Lipovec Čebren, Uršula. 2007. »Brez zdravstvene kartice nisi nihče« : intervju z dr. Aleksandrom Dopliharjem. Ljubljana: *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 228: 76–79
21. Lipovec Čebren, Uršula in Jelka Zorn. 2011. *Zgodbe izbrisanih prebivalcev*. Ljubljana. Založba Sanje d.o.o. Dostopno prek: http://www.mirovni-institut.si/izbrisani/wp-content/uploads/2012/02/zgodbe_izbrisanih_zalozba_sanje_2011.pdf (13. avgust 2017).
22. Luthar, Oto, Duška Knežević Hočevar, Tanja Petrović, Kristina Toplak, Fedja Burić, Ana Hofman, Gordan Bosanac in Zvonimir Dobrović. 2011. *Ugrabljena ljubezen*. Ljubljana: Založba ZRC. Dostopno prek: http://www.medkulturni-odnosi.si/images/stories/publikacije/Ugrabljena_ljubezen.pdf (5. avgust 2017).
23. Ministrstvo za notranje zadeve. 2010. *Izbrisani: Informacije o ureditvi statusa izbrisanih iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije*. Dostopno prek:

- http://www.mirovni-institut.si/izbrisani/wp-content/uploads/2012/02/MNZ_brosura_izbrisani.pdf (8. avgust 2017).
24. Ministrstvo za notranje zadeve. 2017a. *Izbrisani*. Dostopno prek: http://www.mnz.gov.si/si/novinarsko_sredisce/teme_in_programi/izbrisani/ (14. avgust 2017).
 25. --- 2017b. *Ob 25. letnici izbrisa*. 2017. Dostopno prek: http://www.mnz.gov.si/si/novinarsko_sredisce/novica/article/12962/9990/ (13.9.2017)
 26. Pager, Devah in Hana Shepherd. 2008. *The sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit and Consumer Markets*. Annual Reviews 34: 181-209. Dostopno prek: https://scholar.harvard.edu/files/pager/files/annualreview_discrimination.pdf (6. avgust 2017).
 27. Pajnik, Mojca. 2015. V imenu ljudstva: sodobni procesi rasizacije. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*: Rasizem: Razrezani svet 260: 7–15. Dostopno prek: http://www.ckz.si/arhiv/260/1Mojca_Pajnik.pdf (13. september 2017).
 28. Petković, Brankica. 2001. *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti : 01*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/01/nestrpnost.pdf> (13. september 2017).
 29. Robinson. Mary. 2010. *Human rights: a basic Handbook for UN Staff*. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRhandbooken.pdf> (12. avgust 2017).
 30. Ramšak, Anita. Manca Šetin Vernik in Boštjan Vernik Šetin. 2014. *Senčno poročilo koalicije nevladnih organizacij Odboru za ekonomske, socialne in kulturne pravice v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.ekvilib.org/wp-content/uploads/2017/06/sencno-porocilo_SLO.pdf (13. avgust 2017).
 31. Shaw, Jo in Igor Štiks. 2012. *Državljan i državljanstvo posle Jugoslavije*. Beograd: Clio.
 32. Williams, Mary E.. 2004. *Racism*. Greenhaven: Greenhaven Press. Dostopno prek: http://www.dikseo.teimes.gr/spoudastirio/E-NOTES/R/Racism_Viewpoints.pdf (10. avgust 2017).
 33. Wolf Rowan in Caroline Le Guin, 2010. *Race and Racism*. Dostopno prek: <http://californiareleaf.org/wp-content/uploads/2016/10/AntiRacismReading.pdf> (16. avgust 2017).
 34. *T.H.R.* Dostopno prek: http://www.iasc-culture.org/THR/archives/Citizenship/10.3BLo_Intro.pdf (16. avgust 2017).
 35. Teršek, Andraž. 2008. *Ustavnopravna strnjenka problema izbrisanih*. Pravna praksa , št. 49–50/2008, priloga. Dostopno prek: <http://www.iam.upr.si/sl/resources/files/enote/>

pozhar/clanki/ustavnopravna-strnjenka-izbranih---andraz-tersek.pdf (24. avgust 2017).

36. Trplan, Tomaž, Sabina Autor in Roman Kuhar. 2004. *Poroči se kdor se more: Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/03/nestrpnost.pdf> (16. avgust 2017).
37. Zakonodaja. 2017. *Status in odškodnine*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://www.mirovni-institut.si/izbrisani/zakonodaja/> (13. september 2017).
38. Zorn, Jelka. 2006. Od izjeme do norme: centri za tujce, pridrževanje in deportacije. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 226: 54–74
39. --- in Uršula Lipovec Čebren. 2008. *Once upon an Erasure: From Citizens to Illegal Residents in Republic of Slovenia*. Ljubljana. Študentska založba
40. Zver, Milan in Jug Janez. 1992. Človekove pravice in svoboščine v slovenskih ustavah. *Teorija in praksa* 29 (7–8): 694–702.

Priloga A: Anketni vprašalnik

1. Spol:
 - Moški
 - Ženski
2. Leto rojstva
3. Smer študija
4. Letnik študija
5. S pomočjo lestvice od 1 do 5 ocenite kako dobro poznate problematiko izbrisa prebivalcev, ki se je zgodil 26.2.1992? Posamezniki_ce so bili izbrisani iz Registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije in so bili prestavljeni v seznam tujcev.

(1- ne vem nič o tem, 2 - malo vem o tem, 3 - nekaj vem o tem, 4 - veliko vem o tem, 5 -vem zelo veliko o tem)

6. Kako ste dobili informacije o izbrisanih?
 - Od prijateljev.
 - Znotraj družine.
 - Skozi izobraževanje.
 - Mediji.
 - Drugo: _____
7. Navedi asociacijo, ki jo dobite ob omembi izbrisanih?
8. Ali poznate primer osebe, ki je bila izbrisana, morda osebna izkušnja koga od prijateljev, razširjene družine?
- 8.a) Kako ta oseba živi danes?
9. Kako je po vašem mnenju izbris vplival na izbrisane in njihove bližnje?
 - Zelo jim je otežil nadaljnje življenje.
 - Otežil jim je nadaljnje življenje.
 - Ni vplival na nadaljnje življenje.

10. V kolikšni meri se strinjaš s spodnjimi trditvami, ki so povezane z izbrisanimi?

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - niti se strinjam, niti se ne strinjam, 4 - se strinjam, 5 - povsem se strinjam)

- Izbrisane osebe so bile obveščene, da bodo s tem, ko ne bodo zaprosile za slovensko državljanstvo, izgubile stalno prebivališče in z njim vse politične, ekonomske in socialne pravice v Sloveniji.
- Med izbrisanimi so bili tudi nekateri tisti prebivalci, ki so zaprosili za državljanstvo, a jim je bilo to zavrnjeno.
- Izbrisanim so bile kršene temeljne človekove pravice.
- Izbrisani niso sami odgovorni za stanje v katerem so se znašli in bi morali dobiti odškodnine.
- Vsi izbrisani imajo danes urejen status v Republiki Sloveniji.

11. Na kakšen način so po vašem mnenju mediji poročali o problematiki izbrisanih? Kateri opis se vam zdi najbolj natančen.

- Objektivno.
- Negativno.
- Pozitivno.
- Empatično.
- Politično usmerjeno.
- Politično korektno.

12. Kakšno je vaše osebno mnenje o problematiki izbrisa in posledicah, ki jih je to imelo za izbrisane ljudi?